

Jl. 22/8 1922

POŠTNINA PAVŠALIRANA.

7.8.

DOM IN SVET

LETNIK XXXV

LJUBLJANA 1922

VSEBINA ŠTEV. 7.—8.

LEPOSLOVNI DEL:

- I. **Pesmi.** Joža Lovrenčič: Kronika Trente alias Trentarskega študenta II. del. 293. — Miran Jarc: Trubadur 292. — Miran Jarc: „Ave Marija“. Miran Jarc: Okameneli molk. 308. — Anton Vodnik: Psalm. Anton Vodnik: Bedna molitev. 317. — Ksaver Meško: Samsonova smrt. 319. — Debeljak Tine: Mrzel smehljaj. B. V.: Bil sem baklja 329. — Alfonz Gspan: Molitev. 331. — Dante Alighieri: La Divina Commedia. (Prev. J. D.) 332.
- II. **Pripovedna proza.** Ivan Brodar: Delinstvo. 289. — Ksaver Meško: En dan. 296. — Matija Malešič: Na Marofu. 309. — Ivan Dornik: Dolgčas. 322. — Ivan Dornik: Kelih. 323. — Miran Jarc: Stara zgodba. 330.

ZNANSTVENI DEL:

- I. **Clanki.** Francé Koblar: O drami, gledališču in igralcu. 338.
- II. **Zapiski.** Slovestvo: Aleš Ušeničnik: Uvod v filozofijo. (Dr. N.) 344 — Shakespeare: Macbeth. (Marijan Dokler.) 345. — Čika-Jova Zmaj: Pisani oblaki. (Dr. I. P.) 348. — Miroslav Krleža: Hrvatski Bog Mars. (Dr. I. Pregelj.) 349. — Milan Ogrizovič: Vučina. (Miran Jarc.) 350. — Ausgewälte Werke von Gottfried Keller. 350. — Alois Stockmann S. I.: Die deutsche Romantik. (Dr. I. Pregelj.) 351. — Josip Ribičič: Šest mladinskih iger. (Dr. I. Pregelj.) 351. — E. Bauernfeld-R. Dobovišek: Dnevnik. (Dr. I. P.) 351. — Igo Kaš: Dalmatinske povesti. (Dr. I. P.) 351. — Dr. Aleksa Ivič: O prvoj srpskoj seobi u Žumberak. (I. Mal.) 352. — Josip Stritar: Sódnikovi. (Dr. I. P.) 352.

Na platnicah: Prejeli smo v oceno. — Slike na prilogah.

Slike (na prilogah). Antični kipi z obleko. Sl. 32 in 33. Dva dekliška kipa. 6. stol. pr. Kr. Atene. — Sl. 34. Artemis, iz Pompejev. Neapol. — Sl. 35. Atena iz skupine z Marsijem (marmor po bronu), Myron. — Sl. 36. Kose (kariatida) z Erehteiona v Atenah. — Sl. 37. Nike, ki si odvezuje sandale, Atene, tempelj

Nike. — Sl. 38. Ženski kip iz Herkulanu-
ma. Draždani. — Sl. 39. Ženski kip per-
gamenskega stila. Rim, kapit. muzej. —
Sl. 40. Polyhymnia, kopija po rodoški
šoli. Berlin. — Sl. 41. Deklica z golobom
in kačo. Helenistično delo. Rim, Kapitol.
— Sl. 42. Sedeča deklica. Kopija po
helenističnem vzorcu. Rim.

»DOM IN SVET« IZHAJA DVAJSETEGA VSAKEGA MESECA NA 48 STRANEH. — NAROČNINA ZNAŠA LETNO 250 K, ZA DIJAKE 200 K (ŽELIMO, DA NAROČAJO SKUPNO!) — UREDNIŠTVO: LJUBLJANA, PRED ŠKOFIJO 6. — UPRAVNIŠTVO: LJUBLJANA, JUGOSLOVANSKA TISKARNA. — ZALOŽNIK IN LASTNIK: KAT. TISKOVO DRUŠTVO V LJUBLJANI. — TISK IN KLIŠEJI JUGOSLOVANSKE TISKARNE V LJUBLJANI.

DETINSTVO.

Ivan Brodar.

Četrto poglavje.

1.

Ponosna na svojo bedo, ponosna na neodvisnost je živela moja babica mesece in mesece v eni najstarejših hiš našega mesta. Sama kakor sova v duplu. Pri davkariji je tekla borna vdovnina, z delom rok, čipkanjem, vezenjem, pletenjem se je vbadala iz dneva v dan, preko »najtrših grč«: stanarina, kurivo, luč.

Kuhala je na železnem ognjišču poleg mize. Na ulici se je pojavila komaj ob nedeljah in praznikih. Posečala je stare znance, z vizitko, pripravljeno v orokavičeni roki, da jo odda, če bi gospode ne bilo doma.

V njenih dveh sobah, se pravi v prvi sobi, sem presedel kaj ur, prisluškujoč babičini »zgodovini«.

Zibel ji je tekla daleč nekje na severu, njena mati je bila obubožana plemkinja. Ločila se je bila od rodbine za vedno, izselila se je z všečnim ji možem meščanske krvi iz domovine in si je ustanočila na naši zemlji nov dom. Babica je bila tej begunki najstarejša hčerka.

Podedovala je po njej grbe, viteške krone na kupicah, rodovnik, šop suhih vijolic in nekaj pisem. Mislim, da je bil tudi stari klavir, ki je stal v drugi sobi, dediščina.

V tej drugi sobi je babica sprejemala goste. Sedali so na stare, tenkonoge foteje, ki so se zrcalili v starem zrcalu... Tudi oni so izvečine pogrevali babičino »zgodovino«. Mnogo se je pletla govorica okolu klavirja...

A v prvi sobi sem sedel jaz. Tam je bila babica domača. Pri čaju ali kavi se je razklepetala in se je živahno pozanimala za moj napredek. Izključnost v vseh družabnih stvareh pa ji je tudi v tej sobi narekovala vedenje, ki se me je, otroka, dojmilo ponosno, a je bilo najbrž le zopeto.

Pohvalila je obleko, če je bila točno zlikana, odobrila je kravato, če je bila okusno povezana, malenkosti, ki jih je mlada ničemurnost morala imeti, kar pa je videla drugod, je zapazila z ostrim očesom in vidnim ugodjem.

Tu sem izvedel za mnogokatero skrivnost domače hiše; obris lastne osebnosti mi je prva pokazala ona. Kritika je bila ostra, a

pravična. Vzbudila mi je samozavest in je dosegla svoj namen. Gladuj, a ne kleči! Znaj, kdo si, a ne zaničuj nikogar! Ne zaničuj nikogar, a braši se le z resnično enakimi!

»Prstan mora imeti,« je rekla babica tri dni pred mojim godom. Odprla je starodedno šatuljo, potegnila je tretji spodnji predal iz nje in mi je velela, naj izberem. Prstanov ni bilo mnogo. Tenak obroč z dragoceno gemo mi je bil najbolj všeč. Opravila se je praznično, nataknila je goskičast klobuk z oskubenimi peresi. »Neseva ga k zlatarju, da ga zoži. Prevelik ti je.«

Zlatar je pogledal kamen in je pomenljivo zazibal glavo.

»Starina, kaj ne? Pazite dobro, da ga ne zamenite!« je zaskrbelo babico.

Zlatar se je zavzel.

»Ni s čim zameniti, ne v moji štacuni in ne drugod.«

»Posnetke vendar prodajate!«

»Takih posnetkov ni...« Strokovnjak je flesknil z jezikom in je med prišpičenima prstoma podržal kamen proti svetiljki.

Tudi babica je pogledala skozi rožni topli soj prosvetljenega kamna. Oba sta molčala.

»Kje so časi!« je vzdihnil zlatar in se je spravil za mizo, obloženo z orodji. »Moja mati je imela zapestnico iz čistih čeških granatov...« In kmalu sta bila sredi babičine »zgodovine«.

Na ulici je medtem šumela šetnja. V svetlobi plinovk so se bliščali obrazi, vitki stasi so zavijali v mrak. Pritajeno je lestnil uhan za pajčolanom tu, tam se je sprožil smeh liki niz biserov, trkljajočih na zveneči tlak. Težki kožuhi so srečavali gladke svršnike in kedaj pa kedaj se je zasvetila pleša.

Babica se tej družbi ni ognila. Po sredi je šla skozi njo, še prav zložno, in vitez Ivan poleg nje, vitez Ivan s prstanom!

»Kaj pa prijatelji?«

Omenil sem Mirka.

»Kdo je oče?«

Kako ji naj to dopovem? V taki okolici, s takim prstanom na roki bi bil še — poštni kontrolor ali železniški revident ali boren učitelj premalo za Mirkovega očeta.

»Gotovo nisi izbral dobro, ker se ti že pri očetu zatika jezik. No, le povej!«

»Zasebnik... Posla nima izrazitega...«

»Aha! Ne mudi se mu nikamor, razen ob sobotah. Ali ni tisti?«

»Saj je vseeno...«

V stranski ulici se je ustavila. Nadušna, kakor je bila, se je ustavljala šele v stranskih ulicah, kjer je nihče ni videl.

»Primi me za roko!«

Mrzel pot ji je lepel na polti, vse telo se je borilo za sapo.

»Kar se prijateljev tiče, pa je stvar taka: Ne prigovarjam in ne odgovarjam. Velik si dovolj, da presodiš moža sam, ki se mu zaupaš. Povem ti le toliko, in meni, stari ženi, verjemi: Sodila te bom poslej po njem! Gorje mu, če propade. Naj se pazi!«

Ko sem doma pokazal prstan, se je mama ustrašila na vso moč. Pomenljivo sta se spogledala z očetom.

»Naj le misli in ali bi ne bilo pametneje, da ga proda?«

In oče: »Nesi ji, nesi zopet kaj!«

Drugo jutro je mama naložila v košaro kruha, masla, zelenjadi in par klobas. S skrbno pregrnjenim brašnom je odšla k babici.

Ko se je vrnila, je pripovedovala, kako je najprej košaro skrila pod posteljo, a ko se ji tam ni zdela varna dovolj, v predsobi za omaro. Strežnici da je naročila, naj jemlje iz jerbasa, če jo babica pošlje v mesto po to in ono. Denar pa naj babici vrača do polovice, ker živilom so »cene zopet padle...«

»Mučno mi je,« je zaključila pripovedovanje, »a kako naj ji pomagam? Še jaz, lastna hči, skrivaj dajem, kar dajem... Tujec pa še slufiti ne sme...«

2.

Babica in Milanova mati sta se poznali. Babica te skrivnosti ni izdala do zadnjega.

»Bolna je, praviš?« me je vprašala s pritajenim zanimanjem?

»Kap jo je zadela, legla je za vse življenje...«

»Obiskala jo bom. Pomagati ji ne morem, a spodobi se, da posočuvstvujem ž njo. Ali me spreliš k njej?«

Zložno sva prekoračila trg, na dvorišču si je babica ogledala vsako malenkost.

»Ali je zelo slaba?«

»Govori še, uda pa ne more premekniti nobenega.«

»Ne gani se od mene. Skupaj bova tudi odšla.«

Stanovanje ni bilo prezračeno. Malodane navpik so že bili solnčni žarki skozi zastore, ko sva vstopila v sobo. Starec je za ognjiščem pražil jetra. Gotovo konjska! se je na povratku razčeljustila babica. Sopuh pečenja, primešan spalničnemu ozračju, je težko legal na prsi. Starec ni pozdravil.

Babica mi je velela, naj odprem okno.

»Toda bolnica?«

Zdajci se je starec okrenil od ognjišča, prinesel je iz druge sobe čist stol in ga je postavil na sredo sobe.

»Kako ji je?« je vprašala babica in je sedla, potem ko si je razšopirila židano krilo, da bi ga ne sesvaljkala.

»Ali njej?«

Ta hip sem prvič opazil poteze popolne apatije na moževem obrazu. Oči so vsihale v votlinah, ustno je viselo na brado, vse lice je bilo razpotegnjeno. Slaboumen, ka-li?

V postelji se je zgenilo.

»Kdo je?«

Babica je iztegnila glavo, a je morala zamežati. Steklo v oknu se je lesketalo v solncu liki ploča čistega zlata. Bilo je nemogoče, pogledati vanjo.

»Ti si, Liza...« Bolnica je živahno dvignila glavo, oči so se ji široko razprle. Le bele roke so obležale na odeji kot mrtve.

Babici se je pretrgala krinka, prijazno življenje je prošnilo polt. Nekoliko trd, a vendar topel usmev ji je skrožil prisiljeno brado, podrgala si je celo vele roke.

»Starke se posečajo... Te stopnice sem komaj zdelala. Toda, kako tebi?«

Kdor misliš, da je babica sredi sobe obsedela, kot da se boji okuženja ali da ne zmečka židanega krila, se motiš. Toliko da se je iznebila uvodnih besed, običajnih fraz, ki jih je kot olikanka cenila visoko, že je primaknila stol k postelji in je popravila bolnici zglavje, da jo je ta mogla udobno gledati.

TRUBADUR.

Miran Jarc.

V rastočo mesečino večerni veter šumi...

Tam, tam na obzorju še dehti spev mojih poletnih dni...

Ah: nad polji in gorami zla tema kot črna slutnja ždi!

Zamaknjene tja, tja strme oči — —

Ah: črna slutnja ždi...

— — — — —

In kot tolažila vila luna poljubila mi oči je

in nad spečo daljo pesem sije, pod ljubečimi se prsti-žarki

moja prej molčeča struna vije.

KRONIKA TRENTE

ALIAS TRENTARSKEGA ŠTUDENTA II. DEL.

Joža Lovrenčič.

Sedmo poglavje.

Kako so se pripravljali na posvečenje cerkve in hoteli dobiti trn iz Kristusove krone ter kaj se je primerilo mlademu pastirju.

Pretekla zima je in prišel maj;
na velik praznik v Trenti so se pripravljali,
vaščani-delavci so mlaje postavljali
in cerkev vso v zelenje so ovili:
nedelja se je bližala, ko cerkev bi Mariji posvetili,
da čuvala bi s svojo roko gorski kraj...

Pa so se spomnili na Kristusove krone trn ljudje,
radi relikvijo bi to v cerkvi častili,
a živa duša vedela ni, kje
je shranjena, še manj, kakó bi jo dobili.
Vse so prevrgli v gradu, vse so preiskáli,
a trna svetega ni bilo —

Prav tisti čas se to je prigodilo:
Pastir mlad, ki ovcé so mu zašlé
in iskal jih je vsepovsod, zašel v goré
prav daleč je in tam sred skal
na mestu ko pribit obstal
in gledal in ni veroval:

Pod robom kamenito kočó je zagledal,
pred njo je bled puščavnik sedel
in izgubljene ovce so krog njega stale,
blejale milo in suhe mu roké lizále.
»Svet mož!« pastir je mislil in ni upal se ganiti,
da šel bi in ovcé začel poditi.

Ko nekaj časa je tako na mestu stal,
privzdignil je puščavnik kakor večnost tajnostne oči;
pastir je vjel pogled in na kolena pal:

»Odpustite mi, sveti mož, da moram vas moliti!
Ovcé so iznad Trente mi zašlé,
tri dni sem iskal jih, grebene in robé
obšel sem in že žalosten vrniti
sem mislil se, ko sem jih vgladal zbrane okrog vas.
Odgnaťi moram jih, da pred nočjó še pridem v vas!«

»Da prideš v vas?« poprašal ga puščavnik je strmé,
»v katero vas?«

»I, v Trento!« odgovoril je pastir smeje
»Pastir, pa mi povej, kedaj je vzrastla vas,
že dolgo nisem bil tam — hitro teče čas!«
Bolj tiho je puščavnik to omenil
in gledal je pastirja, ne da bi z očesom trenil.

In kolikor je pomnil, kar je znal
pastir puščavniku je pripovedoval:
o Kumarju in Gibellinu in o grofih vseh,
o plavžu, vojski, vasi, cerkvi in še smrt
Dustinarjevo je omenil milo mimogredé,
in čudil se je, ko puščavnik ob novíci tej potr
postál je ves in so v zamišljenih očeh
se zasvetile mu solzé.

In še pastirja prašal je puščavnik: »Dej,
prijatelj dobri mož in mi povej
o ... o najstarejšem Trentarju še kaj!«

»Kaj naj povem? Imel je sina in ga v šole dal,
a ko je šole dokončal, ni nove maše bral.
Nihčé ne ve, kam se je izgubil — ne duha
o njem ni in ne sluha!
Je mati mu od žalosti umrla
in še Dustinarja takó je trla
izguba sinova in skrb zanj, da se mu je um omráčil
na stara leta in se je ko megla vlačil.

Pastir končal je in »soli, soli!« je klical, a ovcé,
ki so drugače tèkle na tà klic za njim,
ganile niso se. »Kaj naj storim?«
Domislil je pastir in šel je s palico nad nje.
Res so ovcé pred palico bežále,
a potlej spet k puščavniku so priblejále.

Pastir je ves zavzet to gledal in spoznal,
da mora nekaj pomeniti,
in pred puščavnika je vnovič na kolena pal
in ga začel prositi:

»O sveti mož, pojdite z mano,
veselo bo vas ljudstvo v Trenti zbrano!
Če niso trna Kristusove krone še dobili,
gotovo vi nam bostè ga odkrili!«

Duščavnik vzela je palico, ki je slonela
ob koči in je koš izprana bila bela,
in še z besedami latinskimi se poslovil
od domovanja je, kjer leta je prebil
v molitvi, postu in zatajevanju Bogu vdan
in je pričakoval svoj zadnji dan.

Pastir pognal ovcé je in so šle
po stezi strmi vse vesele, ko so videle, da gre
puščavnik ž njimi in se jim smehlja
ko deček, ki mu oče prvič palico na pašo da.

Večerna zarja kakor božji blagoslov
tam iznad rombonskih vrhov
obsevala je gore in doline,
ko sta puščavnik in pastir prišla na vrh planine,
odkoder sta zaslišala zvonjenje,
ki je prihajalo iz Trente Mariji v počeščenje.

Duščavnik s solzami v očeh je padel na kolena
in molil: »Tisočkrat bodi češčena,
ki duši moji si po boju in trpljenju
spet dala mir v gorskem življenju!...«
Potem je vstal in sta šla za ovcami
in ko je solnce kakor zlata hostija že stalo nad gorami,
sta na polog dospela,
odkjer že videla se cerkvica je bela.

Duščavnik je obstal in gledal, ko da bi pred njim odprl
se raj in bi strmeč vanj zrl — —

EN DAN.

Ksaver Meško.

I.

Strahot strahota so včasih sanje. Ako te udari usoda pri belem dnevu, veš, da živiš, veš, da ji moreš kljubovati, boriti se z njo na življenje in smrt. Ako ti pljune človek v obraz grdo, krivično besedo o svetlem solncu, se obrišeš, s studom se obrneš od njega, če se ti ne zdi vreden, da bi ga odlikoval z besedo, morda z gorko zaušnico. Toda v sanjah si jetnik v ječi, na rokah in nogah s tako strašnimi verigami zvezan in obremenjen, da se ne moreš navzlic vsi volji, vsem naporom ne zganiti, ne se obrniti, kaj šele vstati, ustavljati, celo boriti se. Kakor Dantejevi pogubljeni pod strašno težo ogromnih skal. Besni čez nje trpljenje, vrši groze in strahu bičajoči vihar; pa se ne morejo braniti, ne se ganiti; niti oči ne morejo zapreti, da bi grozot nad seboj in ob sebi ne videli, da bi si za spoznanje časa oddehnili in odpočili; in če jih v nikdar končanem umiranju in v vsevečnem obupu res kdaj za hip zaklopijo, jih straši prekletstva groza še huje, še bolestneje šviga čez njih stoterih kazni večno žvižgajoči pekoči bič.

Pa se prebudiš. Iz globine drhteče groze pogledaš v živo, resnično življenje; plašno se ozreš, zaveš se polagoma in iztrezniš, pa zdihneš iz dna srca: »O, saj ni bil pekel! Bogu slava, niti vic trpljenje ni bilo; samo sanje so bile.«

O radosti, sladke in pojoče! Kakor da si šel peklu nasproti, pa so se proti vsakemu tvojemu upu, proti vsemu tajnemu pričakovanju nenadoma odprla pred teboj vrata nebeška.

A ni vedno tako; povsem nasprotno je čestokrat.

Sanja človek nebes lepoto, raja sladko srečo, mlade ljubezni vriskajočo radost. A glej, zbudi se — in zbudi se v revščino vseh revščin, v bolešt vseh bolešt. Bolnik tako, na žgočo postelj z verigami svoje boleznj prikovan, kratke hipe sanj deležen zdravja, lepote, vse sreče življenja; bežen preganjanec tako, po svetu blodeč kakor od besnega viharja tepen in gnan val, le v hipnem snu, v varljivih sanjah uživajoč sreče odsev in odmev; jetnik tako, siloma iz sveta in življenja iztrgan, v tesno celico pokopan, s štirimi zidovi vestno zastražen, od vse lepote božje odrezan, oropan najslajšega daru božjega, širne svobode, solčne, v kipečih silah se razmahujoče prostosti. Le v dobrotnih sanjah še stopa po nezastraženih, nezagrajenih cestah, v snu samó mu še sije solnce nad svobodnimi očmi. A tem strašnejša je istina, ki jo zagledajo oči, kadar izpregledajo iz prijaznih glumečih sanj.

Sl. 34. Artemis. Kopija po delu okrog 480 pr. Kr. Iz Pompejev. Neapol, Museo nazionale.

Tako meni tisto jutro, na sv. Jožefa dan v letu Gospodovem 1916.

Zbudil sem se naglo, na vse zgodaj, v temi še. Zvonjenje me je prebudilo. A prvi zvoki zvona, ki jih je zaslišalo še zaspano uho, so se mi takoj zazdeli čisto nenavadni, čudno tuji. To tuje me je najbrž zbudilo hitreje in preje, nego bi me petje domačega zvona, znanca in prijatelja.

»Kako pa poje danes, ta neroda?« sem se zavzel, razjezil se skoraj v prvem hipu ter se ozrl proti oknu, kakor bi se zvon gugal tam med obodom okna in bi ga mogel ošteti kar iz postelje. Toda v hipu sem onemel v silnem začudenju, ko sem zagledal luč, lijočo mirno in jarko z ulice v okno in v sobo.

»Milost božja, kje pa sem! Sem li sanjal, lažno sanjal, ko sem šel pravkar vesel in ukajoč čez spomladansko plan? Ali sanjam zdaj?«

Nalahko, čisto malo, za pol palca sem privzdignil glavo, v velikem strahu, da je resnica, kar vidim, ne samo sen. Na široko sem odprl oči kakor otrok, ki stopi izza ogla in zagleda tik pred seboj velikega psa, sovražno zročega v malega prišleca.

Kar mi je bliskoma kakor sunek ostrega bodala prerezalo glavo, srce, vse misli spoznanje:

»Niso sanje, resnica je: v ječi sem.«

Počasi, nekako iztežka sem zaprl oči, da ne bi videl resnice: svetlobe, skoz okno valoveče, ki je v svojem domu na deželi ponoči nisem bil vajen; napol razsvetljenih, umazanobelih, povsem golih sten, zakaj stene vsepovsod, neprijazne in puste kakor v grobnici — ob desni stena, sirova in mrka; ob levi stena, istotako mrka in sirova; stena nizko nad menoj, še bolj mrka naravnost grozeča — dovolj jasno sem jih videl s tistim prvim, prestrašenim pogledom. Da jih ne bi videl več, sem zamižal.

Zadržal sem dih — kakor v grobu je bilo tiho v celici. A tem glasneje je kovalo za čelom, ki se mi je čezenj razlila čudna, bodeča vročina: »V ječi ... v ječi ...«

Zunaj po hodniku je prihajal težak korak: ena — dve ... ena — dve ... ena — dve ... enakomerno, gromko, kakor bi stopal nekdo v železnih škornjih sem proti celici. Pred mojimi vrati se je okrenilo: zadnja na hodniku so bila. Odhajalo je istotako počasi, resno; iz vsakega trdega koraka je zvenela resnost in osornost; vedno enakomerno: ena — dve ... ena — dve ... ena — dve ... proti koncu hodnika tiše in tiše.

O, ko bi tam utonilo, ne se vrnilo nikoli več! O, ko bi odprl vrata čudotvorni ključ iz pravljic! — »Idi, o človek, ki si trpel nasilje in krivico med temi neprijaznimi zidovi, za zapahi, zločincem namenjenimi. Idi, odpusti, pozabi!« — A čuj, glasneje zveni spet odmev, bliže in bliže prihajajo bobneči koraki: ena — dve ... ena — dve ... ena —

dve... Ko se v kotu okrene, hrupno zarožlja po fleh puškino kopito. So li delali to iz navade, iz dolgega časa, iz neumnosti, ali na povelje, da jetniki ne bi imeli miru in odpočitka niti ponoči — kdo bi vedel povedati? —

Zunaj so se za prvim zvonom oglasili zvonovi vseh mestnih cerkva, zvoneči jutrnico. Peli so polagoma, zamišljeno, slovesno-resno. Vseh pesem pa se je zlivala v en zamolkel, težek akord:

»V ječi — v ječi... v ječi — v ječi...«

II.

Bolestna je bila prva misel, globoko v srce je zarezalo prvo spoznanje.

Godi se tako najbržé vsakemu jetniku, kadar se zbudi v nov dan in hoče veselo in podjetno v življenje, pa zagleda okoli in okoli sebe sovražne, vestno in krepko stražeče stene, ki mu z nemim, grozečim svojim molkom zakličejo, da mu srce zastane: »Stoj, naš jetnik si!«

A po prvi misli in prvem začudenju, ko je spoznanje postalo popolnejše, povsem jasno, mi je tisti nenadni strah padel s srca kakor sneg s strehe pod žarki toplega solnca. Res ne veselo, a vsaj mnogo laže mi je postalo pri srcu. Z nekakim tihim zadovoljstvom sem si rekel: »Nič zato. Dobro je, da se je izpolnilo, kar se je izpolniti moralo.«

Zamislil sem se. Nekako v taktu s koraki stražnika na hodniku so mi šle misli skoz že minilo poldrugo leto svetovne morije, skoz vse tiste mesce težkega nemira, bolešno napetega pričakovanja: »Kdaj pride fista ura?« Da sem zaznamenovan, sem vedel jasno in zagotovo. Bilo je le vprašanje, kdaj se usoda dopolni. Kadarkoli je šel po deželi glas: »Tega so vzeli in tega ter ga vrgli v ječo,« sem se vsakikrat vprašal skoraj zavzet: »Kako da so meni prizanesli? Kdaj pride pač moja ura?«

Bili so časi, ko sem se ves zganil ob vsakem koraku v hiši, vztrepetal v silni napetosti, če so se odprla, če so zaloputnila v veži vrata: »Ali so zdaj tukaj?« Veter je stresel ponoči okno, zdramil me iz sna, in prva misel je bila: »Ali so prišli? Trkajo? Kličejo me?« O večerih, zlasti temnih, brez lune, se mi je dozdevalo vedno, da se plazijo vohuni okoli oglov. Stopil sem po prstih k oknu, previdno in tiho dvignil zastor in zastrmel v temno jezero dvorišča. Noč je ležala kakor težeč in moreč pokrov na zemlji — a tiho in pokojno je bilo v noči, nikjer živega bitja.

Nekega večera je oko vendar nejasno izluščilo in izgrizlo iz noči negibno temno postavo. Naglo sem odprl okno, zaklical: »Kdo je?« Bleščeča svetloba električne svetiljke, hinavsko prikrite in skrite do tedaj, je švignila v širokem pramenu čez zid gori na okno in name:

»Jaz. Šel sem slučajno mimo in sem pogledal s ceste semkaj. Pa sem mislil, da že spite in nisem trkal,« se je opravičeval znan orožnik, po rojstvu in imenu Slovenec, ki je užival že nekajkrat gostoljubnost v moji hiši. »Pa špionira tudi ta?« me je zaskelilo v mislih in v srcu.

Kar sem slutil, iz nejasnih namigavanj ljudi čutil in spoznal že poprej, mi je postalo tedaj nepobitna gotovost: »Določeno je. Morda ni več daleč moja ura.«

A težka, najtežja je bila tista negotovost: »Kdaj pač pride?«

To sem vedel: »Uteči ji ni mogoče. Če bi se zakopal na sredo zemlje, saj me bodo našli, izgrebli me in izvršili na meni, kar so mi namenili.«

Težeče, srce moreče je bilo ugibanje: »Kaj in kako bo tedaj?« Bolesno je bilo pričakovanje: »Ko bi že prišlo, ko bi že bilo!« Saj ni najhujša nesreča sama; hujše je pričakovanje, bolešnejša negotovost, mučnejša, bolj utrujajoča pot njej nasproti. Saj ni najhujša smrt; groznejša je dolga bolezen, večmesečno vsakodnevno umiranje, umiranje, umiranje brez konca in kraja.

To je bilo hudo, v tem je bilo trpljenje.

A ko je prišlo, saj ni bilo nič tako strašnega. »V imenu zakona: moj jetnik ste. Z menoj pojdete, takoj!« Pa smo šli, takoj. O, saj ni bilo nič strašnega... Odprla so se vrata ječe, zaprla se za menoj, zapahnila se. To je bilo neprijetnejše... Prišli so dnevi samote, pričakovanja dan za dnevom, noč za nočjo, da mi razodenejo moj greh, ker jaz ga nisem poznal, da mi naznanijo kazen zanj. Pa ni bilo nič, dan za dnevom nič. To je bilo malo hujše... Prišli so zimski večeri, dolgi samotni, polni svinčenih misli, polni spominov, vprašanj, skrbi, mračnih senc. Ti so bili še hujši... Prišle so noči, ko so se oči, dolgo in napeto strmeče v praznino in v molk celice, utrujene od brezuspešnega iskanja, od povpraševanj brez odziva in odgovora, zaprle, da nisem sam vedel kdaj, in je srce v upanju pozabilo nemir in bolešt, upe in strah... Blagoslovljene, ve pokojne nočne urice, prijateljice najboljše, najboljše tolažnice najbolj sočutne, božajoče srce z matersko-mehkimi rokami!... Pa je prišlo prebujenje. To je bilo najstrašnejše...

Toda po prvi bridkosti, ki je o prebujenju zalila srce kakor mogočen pekoč val, se je duša umirila, spokojena se vdala: »Je, kakor je. Da se je le že zgodilo, pa bo tudi minilo. Tako ali tako.«

Polagoma se je pomirila tudi to jutro.

III.

Vendar je bil težek dan.

Prijeten ni bil noben dan med temi vedno enakomerno v človeka bulječimi zidovi, a najtežji so bili prazniki in nedelje. Slovesno zvo-

njenje zunaj, oddih za vsa srca, najsi so se trudila in so trpela ves teden; dih bližine božje plava čez svet, blagoslov neba rosi iz višav kakor čudodelen, svet oživljajoč in pretvarjajoč dež. A mi tukaj za zaprtimi okni, za zastraženimi vrati, za negibnimi, s svojo večno molčečnostjo neprijazno grozečimi zidovi. Ne veje semkaj dih praznika, ne rosi semkaj tolažba dneva Gospodovega. Z vedrimi lici, s prazničnim veseljem v očeh hite ljudje po ulicah in cestah v hiše božje. Praznik je — na prižnico bi stopil, toplo in ljubeče in tolažeče bi govoril ljudem, ki vsi trpe in so vsi potrebni tolažbe in opore; stočero src bi poslušalo verno in vdano, stočero oči bi strmelo na leco, leka pričakovaje, hvaležne za slednjo besedo, tolažečo in bodrečo jih v njih bedi in trpljenju, kažočo jim svetlobo veselejše bodočnosti; saj je vendar vse naše življenje vedno upanje, da pride kmalu nekaj lepšega in radostnejšega, življenje v trpljenju, stiskah in grenkosti dvojno upanje; brez tega bi bilo življenje breme, ki bi potlačilo človeka v tla, v grob v enem letu, v enem tednu, v enem dnevu.

Dolžnost moja bi bila danes to in meni samemu sladka tolažba. A glej, molčati moram med temi odbijajočimi, ves polet duha tlačečimi zidovi! — Pred oltar Gospodov bi stopil, blagoslavljal bi ljudstvo; pa sem sam brez tolažbe, sam brez blagoslova.

Prepovedano je bilo, hoditi k oknom, odpirati jih. Uporno, sovražno sem zamahnil z roko ob misli na to divjaštvo, pristopil, odprl notranji okni. Kar sem se zdrznil, kakor bi se mi bila bodeča igla zapičila v srce: sem z Zilje je brnel veliki zvon s svojim globokim, mirno-valovečim glasom. — »Ali me pozdravlja?« — Naglo sem zaprl okno, z nemirno, nalehko drhtečo roko. Bolje, ničesar slišati iz svobodnega sveta, tam iz domovine. Ničesar misliti, ničesar se spominjati!... A bodi brezčutno tnalo, ko pa ti kipi iz srca in iz vsake misli srd kakor lava iz bruhajočega vulkana, ko pa ti drhti roka, sicer miroljubna in nikomur nevarna, da bi udarila, davila, zmlela. Kaj? Koga? Vse, ki so udarili pravici in resnici v obraz, ki so nas iztrgali iz sveta, tako brezbrizno in mirno, a tudi tako brezobzirno kakor izpelje sirov fantalin mlade ptičke iz gnezda, da jih podavi ali vrže v stran, kjer od pomanjkanja in gladu poginejo. A kako udariti, kako se maščevati? Ko pa zasmehljivo govore vse stene, kriče zapahnjene duri s svojo negibnostjo, spričuje vse, vse, na kar se ozrem v svoji boli: »Brez moči — brez moči!«

Zakričal bi, zaklical neko pravico, če je kje. Če je — a saj se zdi, da je nikjer ni, na zemlji ne, na nebu ne.

Zahotelo se mi je, da bi vsaj kljuboval ti sirovi sili, ki me drži svojevoljno vklenjenega v ti tesni celici. Prav ker je bilo prepovedano, sem se postavil k oknu, dasi druge dneve tega nisem storil, bolj zaradi sebe nego zaradi smešne prepovedi.

Visok sneg je težal na ulicah, a mehak kakor sveže maslo, zakaj vreme je bilo južno in solnčno. Na trotoarju ljudi več kot ob navadnih dneh. Glej, tudi moji župljani prihajajo med mestno množico, v presledkih, vsak bolj sam zase; gredo pač v mesto k službi božji. Pride mimo znana ženica, pogleda gori proti oknu — pravočasno sem se še umeknil za ogel zidú; ni treba, da bi me videla. Postaven kmet gre mimo, se tudi ozira. Dvoje brhkih deklet Ziljank se ustavi na kamenitem podstenju ob hiši onkraj ceste; živahno se pomenkujeta, vmes se ozirata sem gori; kar pristopi k njima vojak s puško in z nasajenim bajonetom; resno in važno jima nekaj razklada, pač, da je po vojaški odredbi prepovedano tam postajati. Dekleti se smejita, smeje se oddaljita.

»Stran podijo ljudi, celo ženske! Ali se boje, da bi nas osvobodile? Če v vojaških glavah, visokih namreč, zapovedujočih, ni doma najgrše bedastvo, naravnost blaznost, res ne vem, kje na božjem svetu bi naj bilo,« sem razmišljal, stiskal pesti in zobe.

Ni bilo žalostno srce, polno srda in sovraštva je bilo.

IV.

Siloma sem se krotil. Trudil sem se tem bolj, da bi bil miren, ker sem pričakoval ta dan izreden obisk, odrešilen dogodek.

»Na sv. Jožefa dan vas izpuste,« smo dobili po posredovanju nekega vojaka od prijateljske strani tajno sporočilo.

Razžalostila me ta vest resnično ni; ne pa tudi posebno vzradostila. Čemu neki? Saj ne bo nikaka dobrota, milost ne niti od daleč. Samó gola pravica bo, nič več, nič manj. In treba li vriskati, če nam dajo to? Če so še kaki zakoni na svetu in še trohica spoštovanja do njih, če je le še malo čuta za pravico v ti nesrečni deželi, nas morajo izpustiti čim prej.

To sem pričakoval; in priznati moram, da pričakoval z nemirno nestrpnostjo, z dvomečo nesigurnostjo. Zakaj vedel sem le predobro, kako so delili v tistih časih pravico.

Čas je mineval, enajst so bile mestne ure.

»Zdaj bi moral vsak hip priti, kdor že pride ter nam prinese veselo naznanilo.«

Kakor bi bil čutil iz daljave, da že gre spodaj po cesti in da pride vsak hip v jetnišnico, sem pogledal na ulico.

Res, glej, pred hišo stoji komisar vojaške policije. Govori z mladim gospodom, elegantno oblečenim, dobro rejenim; vsi vojaški gospodje, bodisi da so hodili v vojaških ali civilnih oblekah po Beljaku, so bili v tistih časih gizdavo oblečeni, lepo rejeni. Saj je ljudstvo še rado plačevalo, preprosti vojaki so še radi hodili lačni in razcefrani.

Veselo sta se pogovarjala, o plesu morda, o pitju in ženskah morda, vedi Bog; saj je bilo to najlepše in najveselejše v tistih časih za take ljudi, glavni opravek, najvažnejša skrb teh gospodov. Zdelo se mi je, da zveni sem gori v celico njiju zadovoljno kramljanje, veseli smeh.

Pač me je zaskalelo v srcu: »Glej, kako so dobre volje ti gospodje, kakor ne bi bilo nikakega trpljenja na svetu, nič krivice, nič solz.«

Pa sem se s silo premagoval: Bodi! Da je le prišel. Vsak hip bo tukaj, vsak hip bo odprl vrata, prijazno se bo opravičil: »Oprostite, zmošta je bila.« — »Nič ni treba odpuščati; vse je odpuščeno, pozabljeno vse. Vsi se lahko zmotimo, Bog, da bi le vsi svoje zmete spoznali in pripoznali.«

Naglo sem zaprl okno, sédel za mizo, da me ne bi zasačil ob oknu, kadar pride; zakaj prišel bo vsak hip.

Čas je lezel, toda težko pričakovanega ni bilo.

Vstal sem vznemirjen, stopil spet k oknu. O, še se pogovarjata. Ne mudi se jima. Morda pa se imata domeniti o čem važnem. Le malo potrpljenja, saj pride, pride gotovo.

Spet sem sédel. A nemir v srcu je rasel, valovil srce burneje in burneje. Zakaj resnično, ni kar tako, šala morda za kratek čas: iti iz ječe, iti v svobodo. Kaj si tukaj? Suženj. Ne, še suženj ne. Glej, sužnja obseva ogrevajoče, razveseljujoče solnce božje; tukaj ga ni. Suženj se res peha in trudi z delom ves dan, a vdihava vsaj svež zrak; tukaj ga ni. Suženj ima ob sebi brate sotrpine; porazgovori se z njimi, potožijo drug drugemu svojo bol, skupno jo izlijejo v tožečo pesem; tukaj ni tovarišev, da bi se pogovoril z njimi — negibne stene so med nami; ni duše, ki bi ji mogel reči toplo, zaupno, prijateljsko besedo, in bi jo vrnila z istotako toplim, sočutnim odmevom.

Čudno mora biti pri srcu jetniku, kadar si poreče: »Glej, svoboden si, sam svoj si spet. Greš lahko, kamor ti oko hiti, kamor ti srce poželi. Nebo božje, neskončno in vse svobodno, se bo spet pnelo nad teboj v svoji čudežni krasoti, v svoji brezbrežni daljavi. Solnce te bo spet obsevalo s svojim smehljajočim se, vse oživljajočim sijajem. Veter te bo božal s svojim hladilnim dihom. Šumljal ti bo potok, pele ti bodo ptice, cvetele cvetlice. Poprej ni videlo oko vse te lepote, premalo tenkočutno je bilo zanjo; ni uživalo srce dovolj hvaležno vseh teh dobroč, ni se duša globoko dovolj pogrezala v vse te sladkosti, s premajhno mero je zajemala iz njih, opajala se z njimi prerediti. Zdaj šele, ko so ji bile toliko časa vzete in uropane, zdaj jih bo umevala docela, uživala jih s kipečo hvaležnostjo ...

Hip še, dva — in tudi moja noga krene nazaj v to lepoto, v radost in sladkost s sirovo silo mi uropanega raja.

Čas je lezel počasi, mnogo prepočasi meni nestrpnemu.

Iznova sem stopil k oknu. Glej, ni več na ulici ne gospoda komisarja, ne gizdavega, lepo rejenega njegovega tovariša.

»Je že v hiši. Vsak hip bo tukaj.«

Minute so se vlekle, kakor bi stale vse ure, stal čas sam. Prežal sem na vsak korak zunaj na hodniku, poslušal bolj napeto ko vojak na straži med sovražnimi vrstami. A venomer samo enakomerni koraki: ena — dve ... ena — dve ... ena — dve ...

Zazvonilo je poldne. Dva vojaka sta prinesla kosilo. Nemo sem odzdravil njiju pozdravu; rekel nisem besedice, pretemne so bile vse moje misli; kaj naj bi izlival svojo nejevoljo nad možema, na moji usodi nedolžnima, vršočima svojo službo pod železnim pritiskom?

V srcu pa mi je glodala uporna, grizoča in grozeča misel: »Upal sem, da še živi pravica. A zdi se, da je res mrtva.«

V.

Popoldne je prišel k meni v celico poveljnik straže, prijeten mlad fant, Nemeč z Gornjega Koroškega. Dovršil je bil nekaj gimnazijskih razredov, pa je po očetovi smrti moral domov.

Zaljubljen je bil v mlado nemško gostilničarko zunaj na Zilji. To ga je večkrat prignalo k meni, da sva modrovala in ugibala, bi li kazalo, oženiti se ali ne. Mati da ima doma lepo urejeno, dobro obiskovano krčmo, a je vdova, precej v letih že. Treba ji bo pomočnice, mlade gospodinje.

Sedel je na postelji; le en stol je bil v sobici, pa ga je odklonil, ko sem mu ga bil ponudil. Malomarno je bingljal z nogami, obenem pa se z obema rokama držal roba postelje, kakor bi se bal, da se morda vsa ta revščina vsak hip pod njim sesuje in se bo treba naglo postaviti na noge.

»Ali se kaj bojite, da vas obsodijo?« je poizvedoval prijazno in se smehljaj mladostno-lehkomiselno.

»Prav nič. Ko pa nisem nič napačnega storil.«

Zasmehljaj se je bolj na široko. Beli, nekoliko premočni zobje so se mu blesteli izza rdečih ustnic.

»Veste, ni to, je li kdo storil kaj napačnega ali ne. To je, da so vam sovražni.«

»Vem.«

»In moč imajo; store lahko, kar hočejo.«

»Tudi to vem. A vendar — kar tako ...«

»Poslušajte. Gori v Galiciji so prignali nekoč vojaki šest duhovnikov. Še danes jih vidim, kako stoje v vrsti pod drevesom ter strme v nas napol plašno, napol čudeč se.«

»In?«

»Kaj? Prišel je major in kratko zapovedal: »Na drevo z njimi.««

»Pa ste jih —?«

»Obesili? Kajpada. V naglici je prihitel naš duhovnik, jih blagoslovil —«

»Odvezo jim je menda dal.«

Stresel je z glavo, venomer se smehljajoč, kakor bi mi pripovedoval najzabavnejšo pravljico.

»Že mogoče. Jaz nisem mašnik, ne znam tega razločevati natanko kakor vi. Križ je pač naredil čeznje — hip pozneje so viseli.«

»Brez preiskave, brez sodbe?«

»Kdo se briga dandanašnji za reči, kakor so preiskava in sodba? Moč, moč, gospod moj, ta velja! A če tudi preiskujejo, najdejo itak vedno, kar sami hočejo.«

»Vem, da je tako. A ne smelo bi biti.«

»Marsikaj bi ne smelo biti, pa je.«

»Čudni časi.«

»Divji časi, bi morali reči. Pest vlada dandanes, vse drugo je nič. In vi duhovniki niste v milosti pri naših gospodih.«

Gledal me je z nekakim sočutjem. Videlo se je, da ga sirovost časa, divjost vojne službe in morjenja še nista povsem pokvarili in podivjali.

»Ker smo govorili vsekdar odkrito, ne se hlinili, zato nas seveda ne ljubijo.«

Zmajal je z glavo.

»To je dandanašnji nevarno, ljubi gospod.«

»In ker smo bili vedno z ljudstvom in za ljudstvo.«

Zasmejal se je.

»Prosim vas, kaj pa imate zdaj od tega ljudstva? Ali mislite, da vas bo rešilo? Nobenega še ni.«

»Vem, da me ne bo, saj me ne more. Kdo pa bo šel v bajonete? A svojo dolžnost smo storili.«

Pogledal me je nekako pomilovalno.

»Če vas to tolaži, prav. Sicer pa menda tudi duhovniki niso vsi tako nedolžni. V Galiciji, da vam povem en zgled, smo bili nekoč baš kosili. Kar nas napadejo Rusi. Nekdo nas je moral izdati.«

»Počemú pa? Toliko pameti so imeli menda tudi Rusi, da so se vas rajši lotili, ko ste imeli v rokah žlice, ne puške.«

Pomilovalno se je nasmehnil, bistro me pogledal.

»Glejte, tamošnji župnik nas je izdal.«

»Ni mogoče. Kako pa?«

»Videli so ga zjutraj, kako se je pri maši sklonil nad oltar in je telefoniral. V oltarju je imel telefon.«

*Sl. 35. Atena iz skupine z Marsijem
(marmor po bronu). Myron, okrog 450 pr. Kr.
Frankfurt ob M.*

*Sl. 36. Kore (kariatida) z
Erechtheiona. Konec 5. stol. pr. Kr.
London, British Museum.*

*Sl. 37. Nike, ki si odvezuje sandale.
Relief od balustrade templja Nike v
Atenah. Konec 5. stol. pr. Kr. Atene,
muzej na Akropoli.*

»Bajke, ki so jih očitali tudi nam. Da morejo biti avstrijski nemški častniki, ki se štejejo sicer med zelo prosvitljene ljudi, tako neumljivo omejeni. Sklonil se je pač nad oltar, ko je posvečeval hostijo. In še večkrat se sklonimo nad oltar med daritvijo.«

»Vi ga seveda branite. Ne zamerim vam. A je bil vendar izdajalec.«

»Pa ste telefon v oltarju našli?«

»Tega ne vem.«

»Glejte. A kakšen je bil konec komedije?«

»Ni bila komedija, žaloigra je bila.«

»Tem huje.«

»Bil je tam še grof, ki je v svojem gradu tudi imel telefon.«

»Telefon v grofovski hiši — je li to kaj čudnega?«

»Ko pa ga je imel zato, da je obveščal sovražnika.«

»Vedi Bog, če je bilo tako; jaz ne vem in ne verujem. A kaj ste storili s tem?«

»Oba z župnikom smo zaklenili v cerkev, cerkev pa spustili v zrak.«

Kakor da je potegnila mrzla sapa po sobi, me je streslo.

»Pa mislite, da je bilo to pravično?«

»Mislim, da. A če bi tudi ne bilo, moč smo imeli. Moč je moč — kako se ji hočete ustavljati, kako se je ubraniti?«

»Res, ni mogoče.«

Pogovarjala sva se še dolgo, o tem, o onem, o marsičem. Lepega, razveseljivega je bilo med tem in onim in marsičem neusmiljeno malo, nič skoraj. Samo nasilje, sovraštvo, krivica, morija, kri, potoki krvi.

Težje in težje mi je postajalo srce ob teh pogovorih.

Slemena hiš onstran ceste so žarela v žarkih zahajajočega solnca, ko se je fant poslovil.

Spremil sem ga do duri, vrnil se, sédel na posteljo. Zlezel sem pod težo groze in gnusobe, ki jih je bil razgrnil v pogovoru pred menoj — dovolj sem jih poznal sicer že poprej, a zdaj so se zgrnile s še hujšo silo čezme — povsem v dve gubé. Z lehtmi sem se naslonil ob kolena, lice sem zagrebel v roke.

»Da je človek ustvarjen po podobi božji, verujemo in učimo. A je li mogoče? Ko pa je najdivjejša, najgrša bestija, če zbesni.«

VI.

Ko sem bil spet sam, se je v srcu zgenilo živeje, glasneje se oglasilo, kar je govorilo, povpraševalo v njem ves dan, povpraševalo venomer tudi med pogovorom z vojakom: »Kdaj bo vendar prišel in nam naznanil: Idite, prosti ste?«

Čas, ki je v družbi potekal vsaj za silo, je lezel v brezglasni samoti s korakom najbolj utrujenega romarja.

Legel sem, izmučen, kakor do krvi razbičan. Oprezoval sem spet napeto na vsak šum, pozorno vlekel na ušesa, se li bo oglasil na hodniku tuj korak, človeški glas, upanje deleč, rešitev znaneč. A venomer le tisti enozvočni, s svojo strašno dolgočasno ritmiko živce dražeči koraki: ena — dve... ena — dve... ena — dve... Ta neskončna, nepresledna enozvočnost mora jetnike, ki jo poslušajo dan na dan, noč za nočjo, gnati v obup in blaznost.

Sence prvega mraka so lezle iz kotov, s sten se luščile, s stropa padale.

»Saj ne bo prišel; nikoli ne bo prišel,« sem si rekel tedaj. Kakor bi mi vse sence, same zle, sovražne pošasti, legale na prsi, da mi izpijejo kri in življenja moči, mi je postajalo težko in bridko pri srcu.

»Ne, ječa še ni najstrašnejša« — se mi je vrtelo v glavi kakor mlinski kamen v veliki vodi — »strašnejša je krivica. Ta peče, ta mori. Če so te udarili in ponižali, kaj za to, Bog z njimi! A da so te udarili in ponižali po krivičnem, z zlobnim srcem, z zavedno nasilnim namenom, to je strahota; to rani najhuje, rani tako globoko, da rana ne more zaceliti nikoli več — nikoli več ni mogoče pozabiti te krivice. Tudi je ne bodo popravili, niti potrudili se ne bodo nič, da bi popravili to zlo vsaj deloma. Tako bo, kakor je bilo z nami in z našimi ljudmi vedno« — z rokami sem lovil in grebel po postelji, kakor da se potapljam v goreče morje srda in sovraštva in se skušam navzlic vsemu vendar še rešiti tega potopa. »Če te bo mogoče obsoditi, te bodo že našli; če ne, boš ždel in mrl tukaj vedi Bog doklej. Isto, kakor pri našem narodu v vseh časih. Kadar ga je bilo mogoče udariti, ponižati ga, stopiti mu na filnik, na srce, storiti mu krivico katerokoli, so ga našli vselej in takoj. Sicer pa — naj počiva in sniva Bogu za hrbtom. Če ga hoče videti Bog, naj pogleda nanj; mi ga ne vidimo, nič ne vemo zanj.«

Pomislil sem na vse naše gorje v teh časih, to poldrugo leto apokaliptičkih zmešnjav, sodnjedanskega morjenja in umiranja.

»O, ne samo meni, ne samo bratom sotrpinom v sosednih celicah — ah, koliko jih je širom naše domovine, ki jim srce in duša kričita po pravici, a jih krivica s sirovo silo bije v lice in srce. Saj drhti vsa domovina, saj jokajo skoraj vsa srca. In katera ne jokajo, delajo po večini sama krivico, iz zlobe ali ker hočejo s tem zavarovati sami sebe, da krivica ne bi udarila njih.«

Zaklapljal sem oči, da ne bi ničesar videl. A čim bolj so se stiskale vehe, tem jasneje so videle oči, tem dalje je segal pogled, tem na širše je plul po domovini. Razmeknile so se stene ob meni in nad menoj, z duha brzino je hitel pogled čez ves naš dom, z jasnostjo in

prodirstvo duha vsevidnega in vsevednega je gledal pred seboj vso domovino in nje bridko usodo: vse stiske, vso bol stotisočerih, ki jih je že zagrabila sila teh antikristovskih časov; trepet in grozo onih, ki vedo, da so zaznamenovani in jih ne bo rešil ne človek, ne Bog. Venomer so na široko odprte njih oči, kakor bi gledali strahove o belem dnevu; zakaj vsako minuto pričakujejo: »Kdaj udari jeza Antikristova še mene?« Niti želje, kaj šele upanja ni več ne v srcu, ne v mislih, ne v očeh: »Da me ne bi!« Ne, nemirno, blodno pričakovanje prosi kar iz oči: »Ko bi se zgodilo kmalu! Da bi bilo že dopolnjeno! Zakaj to čakanje je dvojna smrt.«

O, vsa domovina, glej, ena sama rana, ena sama bolnišnica, ena sama rakev, ki mečejo v njo z mrličmi žive in polžive, da jih zaduše s silo; ena sama širna, neskončno žalostna grobnica gori od Zilje, od Triglava doli do Sotle in čez, od Mure do Soče in do morja neskončnosti ena sama grobnica. Za našo zvestobo, za našo ljubezen so nas zazidali v njo. V tem je najstrašnejša krivica, kličoča v nebo po maščevanju s stoterimi glasovi vpijoča noč in dan...

In videl sem, kako so na to rakev devali pokrov, silen in težak, kakor za stoletja izklesan. In videl sem, kako so pečatili grob, da mrlič ne bi vstal nikoli več. In glej grozote, lastne sine tega naroda sem videl med pogrebci.

Zažgalo me je v srcu, da sem si odpel obleko in se grabil za prsi kakor človek, ki so nenadoma planile nanj smrtne težave.

Kar se je oglasil zunaj zvon, za njim drugi, tretji; večerni ave so peli v praznični mrak.

Spomnil sem se, kako rad sem postajal o večerih zunaj pred svojim domom ali slonel v sobi ob oknu ter poslušal mestne zvonove, večerni ave pojoče čez ravni do obkrožujočih jih gora. A nocoj, čuj, se zlivajo njih zvoki v čudno otožno, v bridko-bolestno melodijo:

»V rakvi — rakvi... v rakvi — rakvi... v rakvi — rakvi...«

Zvil sem se v dve gubé. Ležal sem negiben, onemel, odrevenel od silne boli. A srce se je vilo v prsih, kakor da zvonov glasovi ne bi udarjali le ob uho, ampak bi kembelj neusmiljeno in z vso silo tolkel naravnost ob srce. Iz srca pa je kričalo v praznino sobe in noči in gori proti nebu, kamor je kipela zvonov večerna pesem:

»O Bog, pa mirno gledaš vse to? Ali nam ne boš poslal nikoli rešitve in vstajenja, nikoli upanja zarje in vstajenja dne — samo nam ne, nikoli ne?«

„AVE MARIJA“.

Miran Jarc.

Moji materi.

V morje večernega zvonjenja sinje
sem stopil tiho sklenjene roké...
O, Oče naš... še smo, še smo ljudje,
le v dnevu smo si kakor životinje.

V tej uri še stvari so se odele
v molitve mehke halje... strehe hiš
ti govore, da se pod njimi objele
se duše v misli, ki jo izzval je križ.

Cvetlic na oknih čaše so se vase
zaprle kot srce v mrakú pokoju.
poslušajoč vsemira ubrane glase,
oživljajoč se v božjem vseopaju.

In si kot dete, ki jeclja, smehlja se
vsakomur lilijsko, kot brat med brati
si v vsem in v hip si zlil že prošle čase,
vse stvarstvo ti šepeče kakor mati.

OKAMENELI MOLK.

Miran Jarc.

Vse besede, ki jih nisva izgovorila
zemlja tolažnica je pred solncem skrila.

Zdaj sproščene pod mrakovje rastó:
v ogromen mrtvaški zvon so se zlile z nočjo.

Vsega so me pokrile. O, kako grozeče molčél!
Kako naj jih rešim: Tebe so mi odvedle tujine železne roke!

NA MAROFU.

Matija Malešič.

(Prekmurski motiv.)

Ko da je hipoma planil iz zemlje, se je pred Drvaričevimi očmi zasmel bel marof.

Kak ti je vendar marof, beli marof! Stene so perutnice belih golobov, okna so nežno negovan vrt. Solnce se igra po rdeči strehi, Mariškini nageljčki se šopirijo med železnimi križi. Mariškini nageljni duhtijo, duhtijo in izzivajo same mogočne, cvetoče akacije. Akacije cveto. Zveste čuvarice belega marofa so oblekle prelepe obleke; vonj njihovega cvetja plove daleč, daleč preko rdeče strehe, plove z njihovimi sanjami daleč po ravnini. Vse do daljnih vitkih jagneč tam daleč ob cesti plove in se razgovarja z njimi o lepoti belega marofa. Okoli in okoli vriska zeleno polje. Kakor na dlani je. Zelena preproga, velika, velika, široka in dolga zelena preproga, da jo komaj pregledaš! Škrjančki se dvigajo z nje, pesmi polne hvaležnosti ji pojejo. Pojejo, pojejo. Tu pojejo, tam pojejo, vsepovsod in ves božji dan pojejo. Preden izpojejo eni svoje hvalnice in posedejo po zeleni preprogi, zlete z nje drugi in zažvrgolijo nove, lepše hvalnice. Čebele šume, škrjančki pojejo, akacije cveto, Mariškini nageljni duhtijo, solnce se igra z rdečico strehe in belino sten in rožami na oknih. Tam nekje na polju, sredi zelene preproge, poje med škrjančki Mariška; tam po poti vozi s svojima belcema tisti... tisti Matjaž iz vasi in poka z bičem; tu na dvorišču kriče po vrsti in vseprek Matjašek, Janezek, Anuška, Tonček; na pragu sedi mati, krpa ali Matjaškove ali Janezkove hlačice in čuva nad štirojico razposajenčkov; tam za hlevom paseta Štefan in Ludvik kravi in si žvižgata.

Marof, marof, beli marof, kako si lep! Kako krivico si mu delal, Drvarič, da ga nisi nikdar pogledal s takimi očmi ko danes?! Lep si, beli marof, lepši si kakor si bil i kedaj! Lep si! Oko se širi ob razkošni tvoji lepoti — srce, srce pa poka, poka v bolesi nad privlačno tvojo lepoto!

Premoti te lepota belega marofa, Drvarič! Pametne misli ne zamisliš gledaje njegovo razkošnost! Nazaj, nazaj na pot proti gradu! V polje, daleč, daleč proč, kjer ga ne vidiš in pozabiš nanj!

Ali že ga je zapazil Matjašek in stekel proti njemu. In Janezek ga je zapazil in stekel za Matjaškom. In Anuška je stekla za njima. In Tonček je v dolgemu krilu kobalil za njimi, padal, vstajal, padal, vstajal in vpil, ker so vpili drugi: »Atek, atek, prinesel...«

»Kaj ste nam prinesli, atek?« Matjašek se je obesil na levi žep suknje in ga preiskaval.

»Kaj ste prinesli meni?« Janezek je preiskaval desni žep suknje.
 »Atek, atek!« Anuška je objela očetova kolena in ga gledala, kar najlepše je znala.

Tonček se še ni dokobalil do njega.

Štefana in Ludvika je opozoril krik, nehala sta žvižgati, privedla sta kravi do ogla hleva in hotela pokazati, kako sta pridna na paši.

Mati je odložila krpanje, vstala s praga in šla za deco.

Mariška pa je pela, pela med škrjančki v zelenem polju.

Tisti Matjaž je na poti zavriskal.

Drvariča je zmedlo. Matjašek in Janezek sta našla žepa prazna in sta bila nejevoljna, Anuška je bila razočarana, ker je ni dvignil v naročje. »Dečica, dečica...« se je iztrgalo očetu iz grla in je zmedlo i deco. Beseda ni bila ne tolažilna, ne ljubezniva, ne očetovska.

Mati je ujela njegov glas, napela je pogled in mu skušala prodreti v dno srca. Otroke je pritegnila k sebi.

Izognil se je pogledu. Še Anuške, svoje male Anuške ni pobožal! Še pogledal je ni! Naglih in preplašenih korakov je odhitel v marof.

V sobi je pohitel pogled po podobah na steni in hotel poklicati spomine. Moj Bog, za vsako bi lahko povedal, kje jo je kupil, ob kateri priliki jo je prinesel domov, iz kakega lesa ji je napravil okvir. In bela javorjeva miza, ki jo je sam stesal! In stojnica ob peči, ki jo je postavil, ko je priletela štokrlja in sedla na dimnik! Stojnica, na kateri je sušila žena plenice i za Mariško i za Štefana i za Ludvika i za Matjaška i za Janezka i za Anuško i za Tončka! In zeleni okviri na oknih, ki jih je sam barval! In Mariškine rože na oknih, ki jih bi sam zalival, samo da pokaže Mariški, da ceni njen ponos!

Srce, srce bi počilo, počilo!...

Zgrudil se je na stol. Na dvorišču se je oglasil jok. Gotovo plačejo iz razočaranja, ker jim ni ničesar prinesel iz gradu. Ura fiktaka, fiktaka, fiktaka žalostno in zamoklo. In vsak njen tik in vsak njen tak je ko udarec mrtvaškega zvona...

Ko je žena odprla vrata, je ni čul. Ko mu je položila roko na ramo, se je zdrznil.

»Štefan!«

Molčal je!

»Štefan!«

Molčal je!

»Štefan!« Stresla ga je za ramo.

Zmignil je z ramo ko da hoče stresti z nje njeno roko in uprl pogled v ogel javorjeve mize.

»Križi božji, Štefan!?... Kaj se je zgodilo?«

Mučna tišina je zavladała v sobi.

Ko je začutil, da ga roka stiska za ramo in trepeče, ko je začutil, kako nestrpno in v mrzličnem strahu prodira njen pogled v njegovo srce, je rekel počasi, tiho in zamolklo: »Z marofa moramo!«

Še mučnejša tišina je navdala sobo. Le ura je tiktakala pesem kakor nagrobno.

»Z marofa? Kako to: Z marofa? ... Kam z marofa?« ... Glas je bil tako plah in negotov, da skoraj ni predramil tišine in je tiktakanje v njej pelo vedno glasneje in vedno žalostneje.

»Kam? Proč! ... Na cesto! ... V beraštvo! ... Pa v štirinajstih dneh!«

Spustila je njegovo ramo, stopila k oglu mize in rekla drhteče: »Pa zakaj bi morali v štirinajstih dneh zapustiti naš marof?«

»Ker sem tat!« Planil je s stola, ker se ni mogel izogniti njenemu pogledu, in zadivjal po sobi. »Tat sem! Tisto pšenico tam doli ob jaggedih sem lansko leto jaz požel in spravil. Niso bili cigani, jaz sem bil! Krompirja manjka vsako leto, ovsja, repe — ne kradejo je cigani! Jaz kradem! Jaz, jaz! Ker kako bi mogel drugače rediti dve svoji kravi in dve teleti in pet lastnih prašičev?! Ali iz tega koščka zemlje, ki ga smem zase obdelati?! In otroci, Mariška — oblečena ob nedeljah ko kaka kontesa! Tat sem, prebrisan tat, ki sem redno prišel javit vsako poljsko tatvino, le da sem odvrnil sum od sebe! ... Niso bili cigani, jaz sem bil! Sedaj so mi prišli na sled, sedaj imajo dokaze ...«

»Kdo ti je to rekel?«

»Grajski!«

»Grof sam?«

»Tisti debeluhar na kratkih nogah in z zabuhlim obrazom! Tisti ...«

»Tisti ti je rekel, da moramo z marofa?«

»Tisti, tisti!«

»Da ima tisti toliko moč?! ...«

»Na marof pride Šiftar! ... Šiftar, ki že polnih deset let škili nanj in na nas! O ...« Stisnil je pesti in zažugal proti vratom.

»In kaj pravi na vse to grof?«

»Grof? ... Grof? ... Kaj vem!«

»Ni še vse izgubljeno! Do grofa, do samega grofa moraš! Razložiš mu vse; poveš o svoji poštenosti, o kateri ni nihče dvomil vseh dvajset let; poveš mu o sedmerih otrocih ...«

»Kaj mu nisem že vsega tega povedal?! Vse, vse sem mu povedal! Roke sem sklenil, noge so se mi šibile v kolenih, poklekniti sem hotel ...«

»Pred grofom?«

»Pred debeluharjem!«

»Kaj tisti debeluhar! H grofu moraš, k samemu grofu!«

»Kaj nisem prosil s povzdignjenimi rokami, naj me pusti h grofu?«
 »Debeluharja si prosil?«

»Koga drugega?! Pa ne in ne! Grof nima za take malenkosti ni časa ni volje! Sicer pa ve o vsej stvari in je sam rekel, da tatov ne more trpeti na marofih! Če le hočem do njega, me pusti. Ali ako moram še danes z marofa in mi grajski hlapci izmečejo cunje iz hiše, iztirajo kravi in teleti iz hleva, spustijo prašiče na polje — sam sebi naj pripišem!«

»Grofu bi povedal, kako in kaj...«

»Pot do grofa pelje samo z dovoljenjem debeluharja! Sam je rekel tako! In sam je izprosil od grofa dovoljenje, da me še danes ne vržejo z marofa.«

Mučnejša tišina kakor kdaj poprej je objela sobo, žalostneje je fiktakala ura kakor kdaj poprej. Mož je čutil, da ga spremlja preplašen in obupen ženin pogled, in se ga je izogibal. Ko da leži res na njem krivda, da morajo z marofa, se je izogibal njenega pogleda in begal po sobi. »Šiftarjevo delo, Šiftarjevo delo...« je spregovoril, kadar je skoraj, skoraj ujela njegov pogled. Ko pa je s temnim vzdihom pretrgala tišino, je vzkipelo v njem.

»Lopov ga je hodil ščuval v grad! Kaj sem siromak vedel, čemu je toliko jezdaril debeluhar tod okoli, čemu se je peš in ob vsakem času plazil okoli marofa?! Šiftar ga je naščuval! Nadziral me je — sedaj ima dokaze! O, da mu nisem...« Divjal je po sobi in stiskal pesti.

»Debeluhar te ni nadziral, ko je jezdaril po polju in stikal okoli marofa!«

»Ni me nadziral?! Kaj pa... kaj pa je iskal tu okoli?! Za noben marof se ni brigal, le za našega! Kdaj je še komu očital tatvino, če so cigani ukradli par krompirjev? Ali je še koga pognal s katerega marofa radi tatvine? In dokaze ima za mojo tatvino! O, dokaze...«

»Ni te nadziral! To vem jaz!«

Ustavil se je in se pol obrnil k njej. Ko je zapazil, da njen pogled več ne prodira, je rekel naglo: »Ti to veš?«

In jo je pogledal.

»Mariško je zalezoval!«

Široko odprtih oči jo je gledal, gledal, gledal. Bila je bleda ko bela stena.

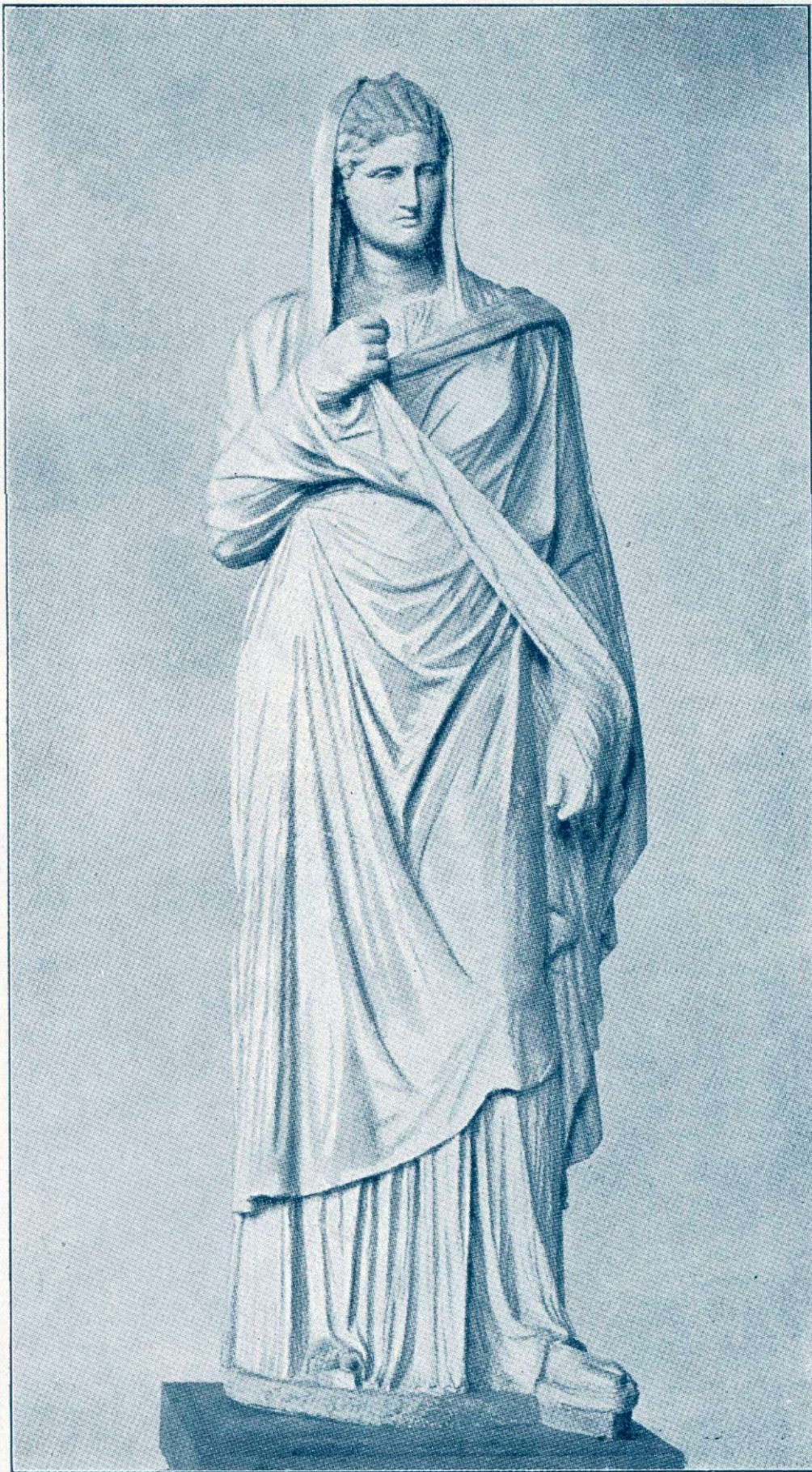
»Ma-ri-ško, našo Ma-ri-ško za-le-zo-val...?« Vsaka beseda je bila neenakomerno presekana.

»Da!«

»Našo Mariško zalezoval ta debeluhar?«

Žena je vzdihnila in si s predpasnikom pokrila obraz.

»Našo Mariško je zalezoval, ti pa mi tega nisi povedala?!« Udaril je z roko po mizi, da je zaškripala.

Sl. 38. Ženski kip iz Herkulanuma. Rimski idealni portret po predlogi iz 2. polovice 4. stol. pr. Kr. Draždani.

»Čemu bi ti povedala? Dekle je samo dovolj pametno in ga je odbilo! In... in sam veš, kako se gledata z Matjažem!«

»Vseeno, povedati bi mi morala! Kosti bi mu zdrobil, pa..., pa bi nam ne bilo treba sedaj z marofa...«

Janezek je odprl vrata, pogledal v sobo in pozabil povedati, kar je hotel.

»Kruha, kruha, kruha...« so zagostoleli v veži trije glasovi.

Mati je stopila k vratom in potegnila Janezka v vežo.

Obstal je na mestu, si otrl pot s čela in klonil glavo. Nepremično je zastrmel v belo javorjevo mizo.

V veži so čebljali otroci. Mati je hotela nekaj reči, pa ji je jok zamoril glas. Otroci so nehali čebljati. Štefan in Ludvik nista več žvižgala. Na marof, beli marof je legla mora. In vendar se je igralo solnce z rdečo streho, z belimi stenami; cvetele so akacije, duhteli so nageljni; peli so škrjančki v zelenem polju... Igralo se bo solnce, poljubljalo marof; cvetele bodo akacije, peli bodo škrjančki v polju — ali četvero mladih grl ne bo vpilo po dvorišču; mati ne bo krpala na pragu in čuvala nad njimi; Štefan in Ludvik ne bosta pasla za hlevi in si žvižgala.

In Mariška, vesela Mariška ne bo pela med škrjančki v polju. Matjaž ne bo vozil po poti, pokal z bičem in vriskal...

Drvarič se je zgrudil na stol in zaril prste v lase. Topo je strmel v mizo, dokler se niso odprla vrata in ni čutil, da je vstopila žena. Streslo ga je, roke so mu odpovedale, položil jih je na mizo, na nje je naslonil glavo. Dolgo, dolgo se ni ganil.

Žena je sedla k peči. Vzdiha ni bilo iz njenega grla.

V sobi je zavladala grobna tišina. Le ura, ura je tiktakala v tišini vedno glasneje, tiktakala v tišini tako zlokobno, da se je žena enkrat ozrla na njo s pogledom kakor da jo misli pri priči ustaviti, ker je legla žalost ko ob smrti na marof.

Ko je vzdihnila in vstala, se je mož stresel, dvignil glavo in se ozrl na njo. Potegnil si je z roko preko oči ko da dobro ne vidi in hoče pregnati meglo. Rdeče obrobljene oči je imela in taka žalost je sevala z njenega obraza, da je naglo vstal in hotel stopiti k njej. Ali pri prvem koraku se je opotekel, da se je moral prijeti za mizo.

»Mariška!« Zajecljal ji je tako nežno in ljubeče kakor ji ni rekel ni na sam dan poroke. In je gledal, gledal njeno žalost.

Gledala ga je i ona. Ves zaripel je bil v obraz, oči so izstopile in so bile vse rdeče. Star je bil. V teh trenutkih, ko je slonela njegova glava na mizi in se ni ganil, je ostarel.

»Mariška!« Nežno in ljubeče je ponovil, stopil k njej in jo prijel za roko.

Njene oči so ga gledale brezupno.

»Vidiš, sedmero jih je...« Beseda je zastajala. »Drvarič na marofu kaj velja — Drvarič brez marofa — nič! Berač!«

Tišina.

»Ali naj beračimo? ... Ali ne bodo kazali s prstom za nami in se nam posmehovali? ... Ali naj štiri najmanjše pošljamo po vasi? ... Ali naj damo Štefana in Ludvika služiti za pastirja? ... Ali naj Mariško ... Mariško ... Misliš, da jo vzame Matjaž, ko ne bo več Drvaričeva z marofa? ...«

Začudenje je trepetalo v njenih očeh in nerazumevanje.

»Žena, glej, še ena, ena edina pot bi bila...« Govoril je tako plaho, da ga je začela skoro strahoma gledati. Strah je je bilo, kam misli.

»Bila bi še ena pot... Mislim... mislim...« Prenehal je in jo gledal napeto. Hotel je razbrati, ali ugame, ali sluti, kam misli.

V njenih očeh je bil sam strah in pričakovanje, slutnje ni bilo.

»Ako... ako bi šla Mariška prositi v grad...« Mukoma je iztisnil iz sebe, spustil njeno roko in pogledal skozi okno, da ne vidi vtisa svojih besed.

Trenutek še, da so se napolnile njene oči z največjo grozo, je strmela vanj, starega in v tem trenutku sključenega, potem si je zakrila obraz s predpasnikom in hotela naglo zapustiti sobo.

Ustavil jo je, ji potegnil roke z obraza in ji gledal, gledal, gledal v oči. In njegov pogled se je vil v silni bolesti in je prosil v silnem obupu: »Glej, dom nam je marof! Dom, dom, dom! Skoro dvajset let nam je bil dom! ... Ali ne vidiš, ali ne čutiš, da umrem, če moram z marofa?! ... Pa če bi umrl, kaj meni?! ... Ali vi! Ti, sedmero drugih, ki sva jima dala življenje ... Tudi njihova smrt! Še hujše ko smrt! Beračenje! Beračenje in posmeh! ... Bolje, da jim nisva dala življenja ko da jih pošljeva beračiti! ... Pa iz take višine — z marofa — na beraško palico! ... Glej, umrem, umrem, če moram z marofa! ... Umrem, žalostneje umrem ko najrazcapanejši cigan...«

Njen pogled pa je bil poln groze: Mariška, Mariška! ... Moja Mariška, moja prvorojenka, moj ponos, moje vse ...

»Mariška!«

Da more starec, sključen starec izpregovoriti s tako nežnim, tako ljubečim glasom, kakršnega ni iztisnil mlad, močan in zaljubljen, ko jo je vprašal, ali hoče na marof?!

Iztrgala se mu je in odhitela v vežo.

V veži je zajokala tako bridko, da je skočil k vratom in prijel za kljuko. Nekje na dvorišču pa je tedaj zajokalo četvero mladih grl. Pustil je kljuko, koračil k oknu in pogledal na Mariško na polju.

Še vedno je pela.

Koračil je po sobi; stopal je od okna do okna; hitel je iz kota v kot; begal je s pogledom po podobah na steni; strmel je skozi okno na Mariško; poslušal je njeno petje; postajal je sredi sobe in upiral pogled v tla.

In ura je mahoma začela tiktakati drugače. Tiktakala je venomer: Dom — dom, dom — dom; dom — dom. — In podobe po stenah so ga vse prestrašene izpraševale: Pa kam bi nas odnesel? Kam obesil? Na jagnede ob cestah? Na akacije ob potih? Glej, tako smo se udomačile tu! In le tu je naše mesto, nikjer drugod! Za nikamor nismo, le za na marof! — In bela javorjeva miza se je čudila: Le za kam sem, če ne za to mesto, kjer sem? Tu ostanem! V burjo in dež in pod milo nebo ne grem! — In stojnica je bila užaljena: Ta bi bila lepa, da me sežagajo, razsekajo, podkurijo z menoj ogenj ob cesti in se ogrejejo ob meni! Ob meni, ki sem sušila plenice za vseh sedem! — In rožmarin je na oknu odkimaval: Ne grem odtod! Usahnem, če me odnesete s tega okna! Le tu je mesto zame! — In nagerlen, nagerlen, ta se je šele šopiril: Jaz šele ne grem odtod, jaz! Ali bo Mariška še pela, če me ne bo tu na oknu?

In ura in podobe po stenah, miza in stojnica ob peči, rožmarin in nagerlen so ga prosili.

In je šel.

Krenil je mimo žene in je ni pogledal, pogledal ni plahih otročičev, zapazil ni Štefanove in Ludvikove zadrege. Šel je, na polje je šel, k Mariški je šel. Počasi, sklonjene glave, sključen, z rokami na hrbtu je šel. In hodil je ko da ima svinčene noge in korak mu je zastajal ko da hodi po strmi strehi k vrhu.

Ko ga je Mariška zagledala, je zamrla pesem v njenem grlu.

»Kaj delaš?« je vprašal mehko kakor še nikdar nikoli. Pa je videl, da nabira za kuho za svinje, vendar je vprašal.

Niti veliko začudenje ni prepodilo iz njenih oči živih misli na Matjaža in njegov vrisk. Pesem škripančkov je sijala iz njenih oči in razkošnost zelenega polja je dihala z njenih lic.

Ko jo je oče gledal, gledal z ljubeznijo kakor še nikdar nikoli, ji je planila živa rdečica v lica.

»Radi Matjaža bo kaj...« je zamislila in se bala in ji je bilo nerodno.

Oče pa je naenkrat prenesel pogled na jagnede ob cesti in rekel: »Z marofa moramo!«

»Kam?«

»Na polje, na cesto, ko cigani!«

Pogledala ga je neverjetno.

»V štirinajstih dneh moramo z marofa! Tako so rekli v gradu! Šiftar pride na naše mesto.«

Ni našla besede, da bi jo izrekla na to strašno vest.

»Edino ti nas lahko rešiš!... Vse! Mene, mater, Štefana, Ludvika, Matjaška, Janezka, Anuško, Tončka in sebe samo!... Samo ti!«

Strmela je vanj ko v prikazen. Potem pa se ji je začelo malo svitati. Če bi vzela Matjaža in bi se vsi preselili na njegov dom...

Preden je premislila to novo, to lepo misel do konca, je nadaljeval oče: »Beračiti bomo morali, če nam ne pomagaš!«

»Kako naj pomagam?« je trepetalo vprašanje polno upanja.

»V grad bi šla... Prosila bi za svojo mater, za svoje bratce bi prosila, za svojo malo sestrico bi prosila... Prosila bi za svojega očeta, ki te ima rad... in... in... ni ta!... Rekla bi, da ni tvoj oče ta!... Da so ga le očrnili, bi rekla!... Edini izhod, da ostanemo na marofu, je tvoja prošnja... Tistega gospoda, ki je zadnji čas jezdaril tu okoli, bi prosila za nas, da ostanemo na marofu...«

Mariško je streslo.

»Pa zakaj ne bi šli vi prosit, oče?... Bolje in lepše znate govoriti ko jaz!... In... in tistega... tistega debeluharja se tako... tako bojim...« Vsa je drhtela.

»Sem že prosil, pa zastonj! Če tvoja prošnja ne pomaga, smo izgubljeni!... Ti edina nas rešiš!«

Slednji spomin na Matjaža je izginil iz njenih oči in pesem škrjančkov je zamrla v njih. In z lic je pobegnila razkošnost zelenega polja.

»Dete moje prvorojeno, ti edina...« je še iztisnil iz grla in jo božajoče pogledal. Ko pa je videl izraz v njenih očeh, je pogled naglo umaknil, ji obrnil hrbet in vztrepetal.

Počasnih, trudnih korakov, čisto sključen in globoko sklonjene glave je zataval po zeleni preprogi.

Niti Mariška, niti žena, niti Štefan, niti Ludvik, niti Matjašek, niti Janezek, niti Anuška, niti Tonček ni videl, kako sta planili iz rdečih oči dve solzi in padli na mehko zeleno preprogo. In zeleno polje je vztrepetal, ko sta ga orosili...

Solzi je videl samo Bog! —

Mariško pa so še tisti dan oblekli v najlepšo obleko.

In šla je prosit v grad tistega debeluharja.

In so ostali na marofu.

PSALM.

Anton Vodnik.

O, kot ptico, ranjeno od luči,
 bi nesel te na kraj svetá
 v Jeruzalem večerne zarje —
 tam se v angelih bolest smehljá ...

V mesečini sezidal ti cerkev
 iz sinjih kristalov —
 kot tihe vonjave zagrnjenih rož
 nekje meglice angelov bi pele
 kot da trpele
 ljubezen bi najino ...

Midva nečesa bi tiho prosila,
 v kelihu duše
 ljubezen, težko kot kri, nosila
 k najini Materi ...

Ah, koprenasta slutnja?
 Pozabljen smehljaj?
 V vetru oddaljenem lutnja
 pojoča?
 Slepcu luč mesečine in maj?

Pod kupolo
 bi Marija zvenela ...

Deklica moja, zakaj sva trpela?

BEDNA MOLITEV.

Anton Vodnik.

Ko nad vsemi stvarmi zasveti
 zahajajoče solnce
 in za veličasten hip se ustavi na robu zêmlje,
 ker je v globini zagledalo
 Kralja,
 spremljanega od prihajajočih zvezd,
 da ga nemo pozdravlja

v ihtečem ognju
 kot duša, ki ve,
 kakšno bogastvo je
 biti ljubljén ...

Tedaj odpiramo okna svojih hiš
 (o, nismo še mrtvi, dokler smo žejni),
 da bi deležni bili v svojem mraku
 blagoslova zadnjega,
 da bi slišali
 zamaknjeno hosano
 prihajajočih zvezd ...

A zopet padamo v noč
 jokajoči.
 Stvari, ki prej so nam bile drage
 kot oči ali rôke,
 so žalostne
 kot čuti, ki jih nimamo.
 One, ki prej so vodile nas,
 trgale cvetje z drevja luči,
 nam nevidnega,
 so slepe,
 kot da bi mater ubili jim,
 za obzorjem prisluškujočo
 njihovim pesmim ...

One, ki prej govorile so našim dušam:
 Me smo,
 a vi se iščete v tèmei ...
 Me smo kot angeli
 od vekomaj nepremakljivo na straži.

Me ne spimo.
 Ne ugasne svetiljka nam v srcu.
 Njemu,
 ki razjokal se je nad vami,
 smo bile všeč
 od vekomaj ...

In sedaj so neme.
 Kot mrtve ptice nimajo glasú.
 O, kdo nas bo vodil, kdo nas bo vodil sedaj domú,
 ko sami smo mrtvi?

SAMSONOVA SMRT.

Ksaver Meško.

»Samson vjet, oslepljen!« — Ves Filistej je pijan,
radost, ples in vrisk je v deželi dan na dan.

Samson v Gazi težki mlinski kamen vrti.
Žgo ga okovi. Bolj žgoče ga v srcu peče spomin
na nekdanje dni, na véliko, sveto čast,
ki mu izročil jo Jahve, vzela nevernice past,
vsega omamil njen smeh je, omamil njen sladki obraz,
ves otémnil mu um, da zabil je božji ukaz.

Mračen ves goni mlin od jutra do pozne noči.
Misli svojih zablod. In v srcu govori:
»Glej, o Gospod, kako me razjeda kes pekoč:
Tebe zapustil sem — luč, in delež mi bila je — noč.
Slednjemu, ki se oddalji od tebe, zaide korak
na stezé, vodeče napósled v nesreče mrak —
taka bila tudi moja je zmotna pot...
Po usmiljenju svojem usmili se, Bog Sabaot,
daj mi speť močno srcé, silno speť daj mi rokó!
Da si odpustil mi greh, ta moč mi znamenje bo.«

Dan za dnevom moli h Gospodu skesani jetnik.
Rasejo v tem mu lasjé. Ne kroté jih škarje, glavnik.

Klic prvakov v tempelj je zbral ves Filistej,
prišli z ravnin in višin so, od blizu in daljnih mej.
Slavo pojo otroci, mladenke, žené in možjé:
»Bog naš nam pokončevalca dal je v naše roké.«

Ko sta omamila vina sladkost jih, kadila vonj,
krik zaženó: »Sém Izraelca! Brzo pošljíte ponj!«

Pa iz ječe sodnika pred tempelj priženó,
slepca, vodi ga deček za mogočno rokó.

Stopa počasi Samson, k solncu dviga oči.
»Kaj tako živo gledaš?« tolpa se mu smeji.
«V solnce, o Samson mogočni, oči ne úpiraj nikar,
da njih jasne luči ne vgasne solnca ti žar!«

Stisne sočutno deček slepcu gospodu roko:
čutil je, kak drhtenje bolestno skoz njo je šlo.

Kakor če grlice se smejó na gorskih čereh,
hčerk filistejskih iz templja dvoran se razliva smeh:
»Samson... hi-hi... hi-hi... prelepi, preslavni junak,
kje je še mož, po lepoti in móči tebi enak?
Ljudstva vsa te slavé, slavé tvojo silno moč,
pa opotekaš se, kakor bi taval pijan skoz noč!«

Kvišku iz tunik prozornih kipé jim oble roke,
zlafi kraguljčki ob pasih jim, na tiarah zvene.

Samsonu roka v roki dečka vodnika drhti.
»Nič ne poslušaj, gospod!« poltiho mu fant govori.

Deca gnetó se k Samsonu, ga za obleko lové.
»O gospod, ne kaznuj, smiluj se!« — se mu smeje.

Še krepkeje fantič stisne gospodu roko:
čutil je srda drhtenje, ki skoz njo je šlo.

S templja terase žené, molodci, možje kriče:
»Glejte Judov sodnika, kako vam gizdavo gre.
Čuj, kak vabljivo glasi se harf in cimbal žvenket,
daj, zapleši nam, sladki ljubitelj naših deklet.
Prožen, poskočen ko malokaterega tvoj bo korak,
vseh kanaanskih junakov največji, najlepši junak.«

»Vaših deklet ljubitelj — o moj prevéliki greh!
Zdaj sem zanj vam igrača in v bridek, strupen zasmeh.
Plesal v zasmeh vam bom v skesanosti žgoči srca,
morda na ponižanje ozre se Gospod z neba.«

Pleše Samson... in stresa kodre, ki so mu zrasli spet,
da je ves vrať mogočni čez rame z njimi odet.
Pleše... In ko Filistejci v zasmehu divjem kriče,
Samsonovi klici h Gospodu v višave kipe:
»Elohim, Pravični — zaslužil sem, kar trpim.
Maščevalec si ti, Sabaot — jaz vdano molčim.
Daj, le udari, Pravični! Ponižaj do skrajnih me mej!
A v najhujši sramoti milostno náme poglej.
Maščevalec si strog. A tudi usmiljen, Gospod.

Sl. 39. Ženski kip. Pergamenski stil, 3.—2. stol. Rim, muzej na Kapitolu.

Če je bila izgrešena, grešna življenja mi pot,
 k sebi pokaži, Adonai, pravo stezo mi zdaj,
 da ne zgrešim te za veke, mogočno rokó mi podaj.
 Ko sem te klical sodnik, si čul me. Še zdaj me čuj:
 sebe in mene, Mogočni, na Filistejcu maščuj!
 Vzel mi za greh moj je v besnosti desno in levo oko;
 eno naj maščevanje zdaj za obe mu bo!»

Vidi deček vodnik, da Samson ves drhti,
 s toplo besedo med množice vrišč mu govori:
 »Nehaj, gospod! Ob steber nasloni za hip telo,
 da zasmeh in solnčni žarki manje te žgo.«
 »Blagoslovi Gospod te, sinko... Beži odtod!«
 »Hlapec tvoj bo s teboj, kjerkoli boš ti, o gospod.«
 »Blagoslov ti z neba!«

Ves obraz mu v ognju gori
 lepše ko gôre goré, če solnce zvečer jih žari.
 Stresa kodre, ko da jih začutil šele je zdaj,
 z njimi začutil moč, kí Gospod mu jo dal je nazaj.

Deček vodnik molče ves začuden ozira se vanj.
 Čudi še bolj se, ko Samson izpregovori kot iz sanj:
 »Kaj je to, ki prečudno iz srcá po žilah mi gre —
 ni li ko če ob trgatvi vino v sodovih vre?
 O Gospod Sabaoť, je res to tvoja moč?
 Čutim jo v srcu, v rokáh, v vseh udih kot ogenj žgoč.
 Tvoja moč, o Gospod!... Kje moja slabost je zdaj?
 Kje slepota oči? Saj gledam tvoj večni sijaj.
 Kje ste, kj hlapcu božjemu ste oslepili oči?
 Slišim pač róganje vaše — a mimo srca mi hiti.
 Gledam Gospoda... In v njem preizkusim zdaj svojo moč.«

Pa se ob stebra mogočna nenadno upre oberoč.

»Stoj, o Gospod! Glej, tempelj...«

Prepozno. Zid zadrhti,

Tempelj se ruši..., pada zidovje... do néba grmi —
 Filistej pod kamenjem, Samson je z njim pokopan.

Deček vodnik ves preplašen zdaleč ihti.

DOLGČAS.

Ivan Dornik.

Šel sem proti domu, načitan praznih besedi iz časnikov, in bogve zakaj mi je sredi zime in v mrzli noči ušel vzdih:

»Da bi že kmalu začeli peti ptički!«

Te besede sem si ponavljal celo pot, in kakor tudi sem si trdil, da so neumne, se jih nisem mogel iznebiti. Zajedle so se mi v srce in dušo in vzbudile v meni tako hrepenenje po nečem, kar bi moralo biti okrog mene in v meni. Zato sem zavil v prvo kavarno, iz katere sem slišal potrkavanje slabega klavirja.

Sedel sem k mizi v prvi sobi, ki je bila čisto prazna, tako da sem gledal v drugo, polno in veselo; tam je igral klavir, po kotih so peli neslanosti iz operet in se objemali.

Mislil sem si: kako morejo sedeti ti ljudje tamkajle, se naslajati ob trkanju slabega klavirja, si napivati — na kaj? na življenje, ki ga nimajo? — polivati pijačo po mizah, peti neslanosti iz operet in vanje izlirati svoja čustva, se objemati in se smejati? Kadar si sam, sam s svojo razklano dušo, se ti zastudi vsaka iskana veselost brez kulture, brez duše, brez čvstev — vse to življenje površja, ki nima nikake globine — —

Proti dvanajsti uri so se odprla vrata, nerodno je stopil v kavarno shujšan, pijan mlad človek, obstal, se neokretno ozrl, snel klobuk z glave, se nasmehnil in sedel v kot pri vratih. Naročil je pivo, izpil kozarec in pokimal z glavo proti meni. Potem je podprl glavo z roko in se zamislil. Čez izpiti obraz se je razlila žalost in mu vrezala gube. Nepočesani lasje so omagani padali čez čelo, kravata je visela pod ovratnikom po strani, kakor da bi spala.

Ko je znova zabrnal klavir, se je vzdramil.

Žalost je izginila in medlo jasno se je zasvetil njegov obraz. Ozrl se je zopet v me, mi pokimal, nato vstal, prijel steklenico s kozarcem in se preselil k drugi mizi. Smehljaje mi je nekaj napol dejal, česar nisem slišal. Natočil si je, izpil, šel omahujoče proti biljardni mizi in se uprl z obema rokama nanjo. Nato si je popravil lase, zamahnil z roko, se sklonil proti meni in zopet nekaj rekel. Tudi sedaj ga nisem slišal.

»Kaj pravite?« sem ga vprašal.

Stopil je korak bliže in mi kakor veliko, veliko skrivnost zaupal: »Dolgčas je — — —«

»Da, dolgčas je,« je ponovil, »zato sem prišel semkaj. Glejte, tam je veselje,« in pokazal je z roko v drugo sobo, »tam je veselje in tja pojdem — —«

Prisedel je k moji mizi, da sem čisto natanko videl njegov izmučeni obraz; naročil je novo steklenico, pritisnil roko k ustnicam in mi zaupljivo govoril:

»Vse to, kar se godi sedaj okrog nas, ni gibanje — ampak — — ampak čakanje, ali se Vam ne zdi tako? — čakanje smrti ali poroda: s porodom šele pride življenje — — kakor da bi sedeli ob na smrt bolnem bolniku in čakali njegove zadnje ure. Same smrtno groze — — in dolgčas, dolgčas — —«

Pil je v dolgem požirku, vstal, pokazal z roko proti drugi sobi in rekel:

»Sedaj grem tja — tam je veselo — —«

Toda tam je klavir obmolknil, ljudje so vstajali in prišel je plačilni: »Plaćati, prosim!«

»Kaj je že konec, tako hitro konec?« se je prestrašeno začudil. »Tako hitro konec?« —

Med vrati je omahnil nazaj proti meni, me pogledal v oči in izpregovoril:

»Veste, ona me je zapustila — — Rozi, in je šla. Šla je. Okradla me je in je šla. Jaz sem jo imel rad, to dekle, zelo rad — — Danes sem oprezoval okrog in sem jo zagledal z mladim oficirjem na promenadi — — bila je v novi obleki, v čisto novi obleki — —«

Njegov korak je bil pijan in je umiral na trotoarju.

KELIH.

Ivan Dornik.

I.

Ko se je zvečerilo, je prilezlo čez klanec nekaj, česar Polde, ki je pometal sproti sneg s praga, ni mogel razločiti. Bil je nekaj temnega, čez in čez pokritega s snegom. Polde je videl — potrudil je svoje stare oči, da je videl — kako je s silo tiščalo dvoje nog po celem dalje, kako se je zibalo telo sem in tja, kakor bi hotelo pasti, kako je roka trudoma prestavljala palico.

»Bog se usmili, popotni!« je vzdihnil Polde.

Uprl se je ob metlo in čakal.

Popotni je prišel do kolovoza, ki je peljal s ceste do hiše. Obstal je in se ogledal. Nato je nameril korak proti hiši.

»Kako, da je zašel iz vasi sem doli? Da si ni odpočil v vasi?« je mislil Polde.

Popotni je gazil po snegu proti njemu. Ko je prišel do praga, je dvignil glavo in pozdravil:

»Dober večer!«

Nato je zakašljaj, se sklonil skoro do tal in vzdihnil. Polde je slišal, kako mu je hropelo v prsih. Gledal je v njegov obrasli obraz, v njegovo dolgo, belo brado, vso zasneženo, v njegove oči, ki so bile krotke, od snežink ali od solz vse mokre? In je odzdravil:

»Bog ga daj! Slabo pot imate!«

»Ali bi dobil prenočišča?« je dvignil popotni k njemu oči. »Ustavil sem se bil v vasi in poprosil, pa nimajo nikjer prostora.«

»Za popotne in revne,« je pristavil Polde, »ker ga v srcu nimajo. V srcu mora biti prostor, v srcu. — Tudi tukaj ne vem, kako bo. Jaz ne morem reči ničesar, sam visim pri hiši, tako iz usmiljenja. Nisem domač, le trpe me, da postorim to ali ono. Gospodinjo bo treba vprašati, toda trda je, kakor vsi sedaj —«

In prislonil je metlo ob zid, si otrkal čevlje ter stopil v vežo. Ko je odprl hišna vrata, je obstal pri pragu. Gospodinja je pripravljala hlebe, na fleh so se valjali otroci in se obmetavali z drobtinami. Pri peči je sedel soldat in jedel klobaso.

»Popotni je zunaj —«

»Naprej naj gre!« se je zadržala gospodinja in ga ni pogledala.

»Star je, komaj da stoji in na vasi ga niso nikjer sprejeli. Ves je premrt in zasnežen, saj bo zmrznil.«

»Naj zmrzne! Kam naj ga denem? V listje, če hoče —«

»V listju bo zmrznil —«

»V listje, če hoče, pravim!«

Polde se je obrnil. Ko je stopil zopet pred vežo, je dejal:

»Težko bo. Samo v listju, pravi gospodinja, da lahko ostanete, drugje da ni prostora. — Vzel bi Vas k sebi, ko bi mogel in smel. Toda v nekem kotu ležim na slami, v shrambi za orodje. Samo visim pri hiši, Bog se usmili! Toda v listju ni nič bolje, kakor če bi ležali zunaj.«

Popotni ga je pogledal s svojimi mokrimi očmi in Poldetu se je zdelo, da so se tiste oči mehko, milo nasmejale.

»Že dobro,« je dejal popotni, »že dobro tudi v listju!«

Stopil je za Poldetom proti šupi, ki je bila naslonjena na hlev. Sneg jima je škripal pod nogami, veter jima ga je bril v obraz; nosnice so se sprijemale, kakor da bi hotele primrzniti druga k drugi.

»Vi hodite po svetu,« je izpregovoril Polde, »ali ste kje v tem času srečali človeka, ki bi bil podoben prejšnjim ljudem? Kaj ne, da ne? Ne rečem, da ni nobenega več, toda tisti hodijo sami zase in molče. In molče. Jaz slonim tukaj pri tej hiši in gledam. Včasih

grem po vasi, tudi gori v hribe, in gledam. Koliko greha in koliko solz! — Tukaj je! Pa bolj globoko se zarijete, da ne pride mraz do Vas. Lahko noč!»

»Lahko noč!« je odgovoril berač.

»Saj bo zmrznil,« je vzdihnil Polde, ko je stopil zopet na prag. »Ni prostora, pravijo, v celi vasi ni prostora za enega popotnega! Ko bi naši fantje vedeli to!« —

In zmislil se je fantov in mož, ki se bore nocoj to noč bogve kje daleč gori v snegu in mrazu, pa sami ne vedo, zakaj, in hrepene domov ter z gorkimi mislimi mislijo na dom in domače.

»Ko bi naši fantje vedeli to!«

In zmislil se je Tineta, svoje rajne sestre sina, ki stoji v Galiciji in čaka, da ga ubije kdo, ki ga ni nikoli videl in ki si drug drugemu nikoli nista storila ničesar žalega. Da bi se vrnil! On in vsi fantje! Počakal jih bo, da jim bo potožil in povedal: vse je drugače sedaj pri nas, vse se je izpremenilo. —

Splazil se je v svoj kot brez večerje, saj ga gospodinja ni klicala. Opraviti ima sedaj s tem tujim vojakom, sedaj ko prezeba in strada njen mož kdo ve kje v tujih krajih. Splazil se je v svoj kot, legel na slamo in se odel s starimi cunjami. Pomolil je za Tineta in za fante, potem je začel kašljati kakor vsak večer. Naduha mu je stiskala prsi in mu jemala sapo. In on se je boril z njo vsak večer, kajti kdaj se še povrnejo fantje! Ko je premišljeval in pretehtaval, kaj vse jim potoži, ko se povrnejo, mu je začel spanec legati na oči in mu jih pripirati. Misli so mu blodile od kraja do kraja, od osebe do osebe in so šle v listnico ter pogledale po popotnem. Tedaj se je zasvetilo okrog njega v neznanski svetlobi. In sredi te svetlobe je obstal pred njim popotni. Bil je visoko vzravnan, oči so mu blaženo sijale, brada mu je belo padala po prsih.

»Polde,« je izpregovoril popotni, »vstani, da greva!«

»Kam?« je vprašal Polde.

»Na pot!«

In popotni je dvignil prst in pokazal.

»Ne,« je dejal Polde, »ne morem še! Počakal bom Tineta in fante, da jim povem. Nič ne bodo vedeli, kako je, ko se povrnejo. Počakal jih bom in jim potožil. Nabrati moram solz in gorja, da jim ga pokažem in porečem: pogledajte!«

»Pa počakaj!« je rekel popotni in se čudno nasmehnil. Sklenil je roki in med njima se je zasvetil kelih, zlat in ves ožarjen. Iztegnil je roki proti Poldetu in se sklonil nad njim:

»Na, nabiraj vanj solze in gorja, da bo poln do vrha!«

Nato je izginil.

II.

»Kaj se mi je sanjalo ponoči?« je pomislil Polde, ko se je dvignil zjutraj na slami. »Ali se mi ni nekaj sanjalo? Ali ni stal popotni mož tu pred mano in — —«

Zgrozil se je. Misel, ki ga je težila že sinoči, mu je vznemirila srce. Vstal je, šel proti hlevu in pogledal v listje. Sklonil se je nad beračem, ga potresel z roko in obnemel: popotni se ni ganil. Ležal je pred njim dolg, izredno velik, z mirnim, jasnim obrazom, z zaprtimi očmi, tih. Mrtev.

»Bog mu daj večni mir,« je dejal Polde. »Ali je zmrznil, ali pa je že vedel in je legel le, da je umrl.«

Kaj naj počne zdaj z njim? Obrnil se je proti hiši. Na pragu je zadel ob vojaka in gospodinjo. Držala sta se za roke; ko sta zagledala Poldeta, sta jih naglo popustila.

»Kaj pa že ti laziš okoli!« se je zadrla gospodinja nanj.

»Po beraču sem pogledal. Zmrznil je ponoči — kakor sem bil rekel.«

»Kaj? Pa ravno pri meni? Kar urno mi ga spravi s poti, če ne, boš šel še ti!«

»K županu stopim.«

»Kamor hočeš, pa le hitro, da otroci ne izvedo!«

Jutro je bilo mrzlo, da so Poldetu šklepetali zobje. Pod nogami je škripalo in cvililo, burja je zavijala, gori v gorah je medlo. Polde se je stisnil in je šel na pot. Preden je prišel do župana, je imel vse solzne oči, da je komaj ločil sneg pred seboj.

Župan mu je dal sani in ga poslal z njimi k mizarju po rakev. Naloži ga, mu je naročil, in ga prepelji v mrtvašnico; pa župniku sporoči in izkoplji jamo; ko opraviš, se oglasi! —

Preden so otroci vstali, je odpeljal Polde popotnega na saneh.

»Nisi lahek,« je govoril med potjo, »odkod si prišel? Sam Bog vedi! In da si padel na rame ravno meni, sebi enakemu! Brez besede si onemel, brez sporočila.«

Pred vasjo si je odpočil; sedel je na rakev in si obrisal pot, kajti segrel se je bil.

»Samo povedati si mi prišel ponoči, da si umrl. Saj je bil to spomin, ali ne? Toda kaj si hotel s kelihom? Kadar bo poln. — — Kaj si hotel reči? — Opravek, ki ga bom imel s teboj, ne bo lahek. Slaboten sem — kdaj ti bom izkopal jamo, ko je zemlja tako zamrzla!« —

Zemlja je bila trda in zelo zamrzla; kakor da bi bil udaril ob kamen, se mu je zdelo, ko je pričel. Proti poldnevu je začel naletavati sneg, gosto, hitro, vedno gosteje. Burja je žalostno tulila med grobovi, jokala je okrog cerkve, okrog mrtvašnice, v kateri je čakal popotni. Dan se je prepeljal čez poldne, Polde je še kopal, se grabil

za prsa in lovil sapo, ki mu je uhajala. Koleni sta se mu tresli, ko je stal v jami in metal prst iz nje. Izmučenost ga je tiščala k dnu, da si je poželed leči, se zagrniti in zaspati. Ko je vrgel zadnjo lopato prsti iz jame, si je odpočil, si otrl pot in globoko vzdihnil. Po životu ga je spreletavala slabost. Kadar je zavila burja, mu je vrgla perišče snega v obraz. To mu je dobro delo. Vstal je, se napotil k županu in premišljeval o popotnem in naključju, ki ga je zvezalo z njim.

III.

»Dobro delo si napravil, Polde,« mu je rekel župan, »pa se bo še tebe kdo usmilil, ko prideš na vrsto.«

Nasmejal se mu je dobrohotno, mu naštel denarja na roko ter mu odrezal kos kruha. Nato je odprl omaro, posegel po steklenici, jo odmašil in mu natočil.

»Pogrej se, ná, ker si delal!«

Polde je nagnil kozarec z žganjem in izpil; po vsem životu ga je toplo izpreletelo in ga poživilo.

»Ali boš še pil?«

»Bom,« je prikimal.

»Le pij! Kar nalij si! — Beračev je veliko sedaj, kar vrste se, da Bog pomagaj! Ne vem, kje bom jemal. Le pij! — Poglej, že zopet prihaja ena!«

V vežo je vstopilo dekletce, drobčkano in premrlo in je boječe obstalo pred njima.

»Nežina!« je rekel Polde.

»Nežina. S tem je tudi križ. Mati jim je umrla, oče pa je na Ruskem nekje. — Mleka, kaj ne?«

Dekletce je pokimalo. Izpod strgane rute je potegnila steklenico.

Bil je to bled obrazek, boječ, tiha žalost je plavala čez oči. Ko je tako stala, se je tresla, od mraza ali od bojazni, kdo ve? Polde se je zazrl vanjo, mehkoba se mu je razlila po srcu. Žganje mu je zlezlo v noge, v glavo in mu potegnilo z zaspanostjo čez oči. Vse je postalo megleno pred njim, le srce je zaživel, duša se neznansko prebudila; vstal bi, razširil roki in govoril, govoril.

Vstal je za dekletcem, ki je odhajalo in šel z njo.

»Ti si Nežina?«

»Nežina.«

»Kako ti je že ime?«

»Francka.«

»Res, Francka! — Sedaj ste kar sami otroci. Kdo pa gospodinji?«

»Jaz!« je tiho odgovorila.

»Pa zmoreš vse? No, saj si že velika! — Ali oče kaj piše?«

»Piše. Večkrat piše. Pravi, da je daleč — v Sibiriji. In nič ne ve, da je umrla mati. Vedno še piše njej —«

Tesno se je stisnila v raztrgano ruto; izpod trepalnic se ji je zasvetila solza.

»Pred tednom dni je zopet prišla karta na mater. Vprašujejo, če smo vsi zdravi in živi. Nas pa je tako strah.«

»Zakaj bi vas bilo strah?«

»Mati hodi nazaj — Vselej, kadar piše oče, pride mati ponoči: Vidimo jo, kako pride. Karta leži na mizi, pa se odpro vrata in pride. Vsa je bela in žalostna; gre proti mizi, pogleda, vzame karto v roko, jo bere in joče. Joče, jo poljubi ter odide. Nas pa je strah. Stiskamo se v postelji in si ne upamo dihati.«

Kaj naj ji reče? Ali je beseda, ki bi utolažila vso to bridkost, vse to gorje? Dušilo ga je v prsih, ga stiskalo za srce.

»Kaj mi poveš!« je dejal. »Da se vrača mati in joče! Nima miru v grobu, Bog se usmili! Še za mrtvimi v grob silijo krivice, ki se gode z nami in okoli nas! Kaj bo, ko bo izvedel oče! Kaj bo, ko bodo izvedeli naši fantje, kako je sedaj pri nas! — In prositi moraš okrog, kaj ne? Ali ti kaj dajo ljudje?«

»Malo. V hribe grem včasih, kjer imajo dosti — pa težko kaj izprosim. Roke dvignem in prosim. Saj Jožek je vedno lačen in Tonček in Metka tudi. In zebe nas. — Včeraj sem šla zopet v hribe, prosit moke in jajec, pa so me odganjali: Vrgli so mi suhih hrušek.«

»Trdi so ljudje,« je vzdihnil Polde. Segel je v žep in malho, pomolil dekletcu denar in kruh ter rekel.

»Ná, nesi domov! To sem prislužil danes, kaj bo meni! Vzemi in nesi domov!«

V tem hipu mu je objela srce velika sladkost, podobna dolgo iskani in naenkrat najdeni sreči. Dal je temu drobnemu, raztrganemu, osirotelemu dekletcu vse, kar je imel: kos kruha in fistih nekaj krajcarjev, ki mu jih je bil vrgel župan. Ta sladkost ga je ogrela po vsem telesu. Oči so se mu zasvetile, glas mu je postal mehak. Prijel je dekletce za roko in izpregovoril:

»Nič ne bodi žalostna, Francka! Sneženi dan se je prelil v jasno noč. Tisoč zvezd gleda z neba doli: To so božja očesca, ki vidijo vse. Vse vidijo: tebe in mene in fante in tvojega očeta, ki je daleč tam v tujih krajih. Nič se ne boj, Francka! Jaz bom počakal fantov in mož, da se vrnejo in jim bom povedal vse. Hodil bom okrog in bom nabiral gorje in solze, in ko pridejo, bom stopil prednje ter jim rekel: pogledjte, tako je! Vse počakam, tudi tvojega očeta počakam in mu povem.«

Dekletce se je zmislo očeta in je zajokalo. Solze so ji lile iz oči, drobno, urno, kakor da bi bile že dolgo pridržane. Polde je iztegnil svoji roki proti njej, jo prijel za bradico, da so mu kapale solze

*Sl. 40. Polyhymnia. Kopija po delu rodoške šole. Okrog 200 pr. Kr.
Berlin, kralj. muzeji.*

v perišče. In glej, tedaj sta se mu izpremenili roki v zlat kelih in solze so lile vanj, lile, ga polnile, polnile do roba, tekle čez rob. Polde je obstrmel, se začudil, obraz se mu je zjasnil. Držal je ta zlati kelih dekletcu pod brado in vzkliknil:

»Kaj bo, ko je ta kelih že solz ene same sirote poln do roba!« --

MRZEL SMEHLJAJ.

Debeljak Tine.

Zastrla sem okna z zelenim, otrok.
Čutiš zeleno barvo mojih dlani
na licih... trepalnicah in očeh?
Ne krivi v krčih nasmeha, bolni...
ne trepetaj, da ne ugasneš lučke:
nad tvojim vzglavjem prižgala sem jo Mariji,
do roba nalila sem olja...

V mrzlici se treseš...
Kaj ti je presunilo beli ročici?
Zaobrnilo kalne oči? —
Nad vzglavjem zeleno utriplje plamen, bolni,
ne ugasni ga!

Joj, moj krik upihnil je lučko...
in ti se smehljaš tako mrzlo — moj mrtvi...

BIL SEM BAKLJA.

B. V.

Bil sem baklja sredi vijolične noči brez plamena in brez svetlobe.
Ti si prižgal me z zeleno lučjo pričakovanja.
Pred temnimi vrati prihoda Tvojega jočem vsak dan
v prahu stopnic pred zaklenjenim templom; krog in krog so obdale me
gobe

Gospod, o Gospod!

O kdaj boš prišel na perotih gloriije solnčnosijoče
kličem Te z molitvijo pastirjev pred Betlehemom,
nikamor ti vedeli niso postlati ko v gole jasli ovčjega hleva,
a preko vsega je šlo koprnenje v njih vpijoče:
Gospod, o Gospod!

Že si blizu. Naj potopim se v biserno Tvojo lepoto
 kot galeb, ki plane iz kletke v šumeče morje.
 Kakò bo sladko počivati v zarji smehljaja
 Tvojih oči, ki bo zagrnila mojo ubogo samoto:
 Gospod, o Gospod!

STARA ZGODBA.

Miran Jarc.

PUŠČAVNIK: Kdo si, čigar klici padajo kakor kamni v moje pokojno jezero?

MLADENIČ: Jaz sem Egidij Kotalec in iščem moža, ki bi mojemu viharnemu sestavku, napisanem na pergamentu iz možgan, pripisal piko. Za sabo sem pustil devetstodevetindevetdeset stopnic in zdaj stojim na vrhu sam, sam: ne v tihem svetišču, temveč v kotlu z gorečo lavo. Taka je torej odgonetka one večne skrivnosti? Morda li veš ti kaj več? Pouči me!

PUŠČAVNIK: Praviš, da so vsi drugi zemljani ostali za tabo in si ti na vrhu?

MLADENIČ: Jaz sem na vrhu.

PUŠČAVNIK: In si hodil le zato, da si stopnice štel? Kajti čudim se, da veš tako natančno število stopnic!

MLADENIČ: Vem, ker nisem stopal slep in neuk v računstvu.

PUŠČAVNIK: Sklepam, da si hotel reči, da si vseveden, toda česa torej iščeš pri meni?

MLADENIČ: Vseveden sem, res je, ali ta vsevednost me grize ko živa lava. Nisem te prišel prositi, da mi poveš kaj novega, temveč, da mi... No, kako, da si miren kot gora?

PUŠČAVNIK: — — imaš ženo?

MLADENIČ: Ženo? Norčuješ se.

PUŠČAVNIK: No, natančno sem te vprašal, ker si tudi ti poudaril svojo natančnost. Vem: premlad si še...

MLADENIČ: Kaj, premlad! Toda: žena? — Jaz sem sam, jaz bom večno sam!

PUŠČAVNIK: Tudi svojega imena se zavedaš, Egidij Kotalec! Jaz sem svoje ime pozabil. V tem gozdu je človek kakor živali, rastline in kamenje. Toda, kako živiš?

MLADENIČ: Kako živim?! — Če bi tako vprašanje stavil kdo izmed črednikov, bi mu oprostil. Ali ne veš ničesar drugega?

PUŠČAVNIK: Nejasno sem vprašal, res je. No: ali imaš starše?

MLADENIČ: Eh, starši so vedno takim kot sem jaz — ovira.

PUŠČAVNIK: Si se ustavil kdaj ob jokajočih?

MLADENIČ: Čemu? Slabičev ne poznam!

PUŠČAVNIK: In si se igral z živalmi in se ustavljal v pojočih gozdovih?

MLADENIČ: Vojščak se ne igra in se ne pusti mamiti s petjem gozdov!

PUŠČAVNIK: Vojščak si?

MLADENIČ: Toda moje telesno kraljestvo omejujejo štiri stene ozke sobice. Mojega duha oči pa gledajo v brezmejnost kot tvoje.

PUŠČAVNIK: Jaz sem imel starše, ki sem jih ljubil. Igral sem se s cvetlicami in živalmi. Imel sem ženo in otroke. Obhodil sem mnogo sveta. Opravljal sem različna dela. Že starec sem postal, ko sem vstopil v gozd.

MLADENIČ: To je vsa tvoja modrost? Ti nisi štel stopnic?

PUŠČAVNIK: Štel? Stopnic? Jaz sem jokal z žalostnimi in se veselil z veselimi, dal sem kruha družini in vsem, ki so potrkali na moja vrata. Delal sem. Šele zdaj na večer premišljujem in sem za vse hvaležen Gospodu.

MLADENIČ: Delal si? E...

PUŠČAVNIK: Fantek.

MLADENIČ: Ka-aj!

PUŠČAVNIK: Fantek, smiliš se mi. Poslušaj starega moža svet: vrni se domov in bodi ubogljiv. Delaj! To je vsa moja modrost.

* * *

Mladenič se je nasmehnil in odšel. Ko je bil sam, se je zamislil in zajokal na ves glas — goreča lava mu je grizla dušo. Ali vseeno se še ni vrnil domov.

No, imel je šele osemnajst let...

MOLITEV.

Alfonz Gspan.

Moj Bog —

ponižen človek, omadeževan in šibek si upam poklicati tvoje
sveto, veliko ime.

Moj Bog, ki si v teh lepih rožah, v veliki, pisani vazi na
moji mizi, ali se ne bi ponižal in prišel vame in mi dal
svój mir. —

Moj veliki Bog.

DANTE ALIGHIERI: LA DIVINA COMMEDIA.

Prevel in razložil J. D.

Tretji del: RAJ.

IX. spev.

Smo — kakor v VIII. spevu — na tretjem planetu, na Veneri: tu gleda Dante tiste blažene duhove, ki so se v življenju odlikovali z ljubeznijo. V VIII. spevu je našemu pesniku govoril Karel Martel, sin Karla II. Anžovinca. Proti koncu pogovora mu je bil Dante izrazil dvom, zakaj so sinovi istega očeta tako različnih značajev. Karel Martel mu je ta dvom razgnal. (V. 1.) Razodel pa je pesniku tudi prihodnjo usodo svoje rodbine; o tej usodi bi pesnik zdaj rad govoril hčerki Karla Martela, lepi Klemenci (roj. okrog leta 1290., je bila soproga francoskega kralja Ludovika X. in je živela vsaj do leta 1328.), toda duh — njen oče — mu je o tem govoriti prepovedal. Samo namigava na kazen tistih, ki bodo odpravili rod Karla Martela. (Predvsem je merilo to na kralja Roberta, mlajšega brata Martelovega.) (Vv. 2–6.)

V dveh naslednjih tercinah (vv. 7–12) pesnik najprej pove, kako se je duša Karel Martelova takoj spet obrnila k uživanju blaženosti; potem pa sledi vzклик, namenjen človeški zaslepljenosti, ki je v nevarnosti, da za vedno izgubi Boga.

V tercinah (vv. 13–18) izvemo, da se je takoj nato pesniku približala neka druga luč (un altro di quegli splendori) in močno pred njim zažarela, znamenje, da mu želi storiti kakšno uslugo; pesnik molče vpraša Beatrico, če sme govoriti; ko dobi tiho pritrdilo, prične razgovor (vv. 19, 20, 21) s tem, da prosi blaženega duha, naj mu (pesniku) kar takoj uteši željo, ki jo pač čita — saj blaženi v Bogu vse vidijo! — v njegovem (t. j. pesnikovem) srcu. In zdaj se ta duh razodene: najprej govori o svojem rojstnem kraju — v Zgornji Italiji, tam pod gorami pri izviru Brente in Piave, na holmcu, zvanem »Romano« —, potem o bratu, nasilnem Ezzelinu — videli smo ga v Peklu, v krvavi reki nasilnikov, sp. XII., 110 — in šele nazadnje pove svoje ime: Cunizza. Pove, zakaj je na Veneri prejela svoj sedež; pa tudi, da je povsem srečna, čeprav je na enem izmed nižjih planetov. Vv. 25–36. (Cunizza, ena izmed šestih Ezzelinovih sestrâ, roj. okoli leta 1198., je umrla okrog leta 1279. Tudi v njenih žilah se je pretakala divja kri, kakor v bratovih. Bila je trikrat omožena; imela je — če smemo verjeti starim komentatorjem — tudi več ljubimskih pustolovstev. Zakaj jo je Dante postavil v Raj, je razlagavcem zagonetno. Neka stara razlaga trdi, da je bila Cunizza v poznejšem življenju podobna Mariji Magdaleni, spokornici. Bassermann, Dantes Spuren in Italien, str. 391 nsl., meni, da je Dante kot deček videl to ženo v Firenci — in res, novejša arhivalne najdbe so dokazale, da je leta 1265. v hiši plemiča Cavalcante Cavalcanti Cunizza podarila svobodo sužnji služinčadi svojih umrlih bratov, in da je leta 1279. naredila svojo oporoko; Dante je imel v hiši Cavalcanti svojega najljubšega prijatelja Guido C.; verjetno je torej, da je bil kot deček ondi starico videl in da je bila napravila nanj izreden vtis ljubeznivosti, ljudomilosti.)

V verzih 37–63 opozarja Cunizza Danteja na nekega svojega soseda: pravi o njem, da je dragocen biser (cara gioia) tretjega nebesa, slaven, da bo slovel še 500 let. (Ob tej priliki pa udrihne Cunizza po svojih ožjih rojakih tam v Beneški ravnini, ki jim ni nič za posmrtno slavo in ki žive v vednih prepirih med seboj; ampak kazen jih bo doletela: Padua bo za svojo nepokorščino napram cesarskemu namestniku Cangrande della Scala doživela krvav poraz v Blatih, »alla palude«, pri Vicenci — se je zgodilo

leta 1312. — Rihard iz rodbine Camesio, gospod v Trevisu, — kjer se gorska rečica Sile izliva v reko Cagnan, bo od zaročnikov, čigar žene je onečastil, umorjen (1312); mestece Feltro se bo pokorilo za greh svojega škofa: ta je dal, da bi se izkazal gvelfovcem zvestega strankarja, 30 ferarskih pribežnikov, pri njem zavetja iščočih, zasledovavcem, ki so jih v Ferrari obglavili (1314). Takega lopova še ni videla Malta, t. j. ječa za duhovnike ob jezeru Bolsenskem.

Vse te pravične kazni gleda Cunizza v angelih, vladarjih tretjega neba, ki so Troni; zato je njeno govorjenje pravo in pravično. Vv. 61—63.

Z v. 63. umolkne Cunizza in se vrne v kolo blaženih duhov; zdaj se pa oglasi tisti duh, ki je bila Cunizza v vv. 27 nsl. o njem govorila in ga »biser« nazvala, ne da bi bila povedala njegovo ime. Tudi ta svit — in v svitu je bila duša — je najprej močneje vzžarel, v dokaz, da je vzradoščen ob srečanju z Dantejem. Dante ga nagovori, češ, zakaj kar sam od sebe ne začne (duh) govoriti, ko vendar vidi Danteju v dušo, hrepenečo po tem, da bi spoznala, kdo je v svitu. Nato duh prične. Pa kakó? Ker je bil v življenju trubadur — kakor bomo kmalu čuli —, prične v pesniškem slogu najprej — mi bi rekli: v velikih ovinkih — opisovati svoje rojstno mesto, in sicer takole: Za Oceanom (Atlantskim) je največje morje Sredozemsko — ne pozabimo, da smo v 14. stoletju! —; tako daleč se od Gibraltarja proti vzhodu razprostira, da solnce, ki vzhaja ob Gangesu, stoji opoldne baš na vzhodni obali tega morja — torej nad obalo Male Azije — in zahaja na zapadni strani, nad Gibraltarjem; obali Sredozemskega morja sta si sovražni: na jugu, v Afriki, so muslimani! Na severni obali je mesto Marsilja — bi pričakovali, da bo rekel; pa ne, ampak še dalje opisuje: tam med rekama Ebrom in Magro (v bližini Carrarell), v isti zračni črti kakor mohamedansko mesto Bušeja — je bilo moje rojstno mesto; v vojni med Cezarjem in Pompejem je stalo na strani Pompejevi. Zdaj šele izvemo, kako se duh zove: Folco iz Marsilje! In koj pristavi: planet Venera mi je bil vžgal svoj žig v življenju: kakor je gorela Didona za Eneja, Filida za Demofonta, Herkul za rolanjico Iolo, tako sem jaz gôrel — kot trubadur — za svojo plemenito gospo. Pa na preteklo življenje ne mislimo; le Modrost božjo občudujemo, ki nas je prečudno vodila in ki vlada ves svet. (Folco je bil postal iz trubadurja menih, opat, končno škof in velik borec zoper Albingenze.)

Še z eno dušo seznanjati Folco Danteja, preden gre (Dante) dalje: v v. 112. nsl. namreč pravi, da se poleg njega (Folca) sveti tista svetopisemska Rahaba — mulier meretrix Josue II, 1 — ki je bila gostoljubno sprejela ogleduhe, od Jozveťa poslanske, in s tem pripomogla, da je Jozve izvršil prvi slavni čin v sveti deželi, zavzetje Jerihe; v plačilo za to delo — pripoveduje Folco — je bila duša Rahabe takoj po smrti prišla na zvezdo Venero, ob Kristovem vnebohodu pa je prva šla v pravo nebo, v empirej (Jozve si je pridobil zmago z molitvijo, s povzdigovanjem svojih rok proti nebu; glej Eccles. XLVI 2.)

Nepričakovan je konec tega speva — vv. 127—142. Govoreč o Rahabi in slavnem zavzetju Svete dežele po Izraelcih, se Folco (Dante) z bridkostjo spomni, da rimski papež premalo stori za svete kraje. (Leta 1291. je bila trdnjava Acre, zadnja postojanka kristjanov, padla Turkom v roke.) In v čem tiči vzrok, da se Rim ne zmeni za Sveto deželo? V pohlepu po denarju, po zlatnikih. In katero mesto je prvo začelo kovati zlatnike? Firenze. To mesto — sezidano baje od boga Marta, ki je bil — po Danteju — bes, je prvo kovalo zlate goldinarje ali forinte, ki so imeli cvetko (fiore) na eni strani. Iz pohlepa po denarju se zanemarja — kliče Folco (Dante) — študij svetega pisma in cerkvenih učencov; pač pa cvete študij dekretalov, t. j. cerkvenega prava.

V zadnji tercini — vv. 139 nsl. — napoveduje Dante, da bo kmalu konec tega strašnega stanja Cerkve; po mnenju nekaterih misli s tem smrt papeža Bonifacija VIII. († 1303), po mnenju večine pa izraža Dante trdno nado, da kmalu pride reforma Cerkve in sveta sploh.

V v. 118 čitamo, da zemeljska senca sega ravno še do Venere. Alegorično je to: na nižjih treh planetih: Luni, Merkurju, Veneri so tisti blaženi duhovi, ki so — dasi popolnoma srečni — vendar neko pomanjkljivost s seboj prinesli z zemlje: na Luni duhovi niso obljub bili docela izpolnili, na Merkurju: slavohlepnost jim je nekoliko kalila ljubezen božjo; na Veneri: dotiče se jih še nekoliko senca nekdanjih strasti.

Ko dvóm razgnal mi Karel je, tvoj oče,
Klemenca lepa, in spletke mi predočil
nasproti svoji ródbini v bodoče,

- 4 mi: »Molči! Čas zori naj!« je naročil;
za to molčim; le to: Solz pekočina
ga čaka, kdor vam škodo bo povzročil!
- 7 V tem duša, svita onega sredina,
speť k Bógu zrla je, k svetlob studenci,
k Dobrini, ki je vseh dobrin dobrina. —
- 10 Gorjé, brezbožneži vam, zaslepljenci:
proč od Bogá src pot se vam vijuga
in v prazno tẽmo zró vam vaši senci! —
- 13 Pa glej! približa v tem se luč mi druga;
vsa zažari! S tem znak — sem znal — donaša,
da v umu napram meni ji je usluga.
- 16 Zrl v Beatrico sem ko tak, ki vpraša,
li govoriti sme? Očesi zali
odvet — kot prej — sta dali, da soglašá.
- 19 »Duh blaženi« — dem — »uteši mi kar kmali
željó, prepričaj srce hrepeneče,
da v tebi moja misel se zrcali.«
- 22 In luč, dotlej neznana mi, mi reče
ven iz globí, kjer prej je pela v zbori,
ko ták, ki dela dobro rad, sledeče:
- 25 »»V Italiji, deželi grešni, góri
se od mostú Rialta plan razteza
do gôr, kjer Brente, Piave so izvori;
- 28 holmèc je tam — visoko res ne sega —:
tam baklja se pred leti je užgala,
ki kraju je zadala dosti zlega.
- 31 Iz enega sva debla; jaz sem zvala
Cunizza se; tu sedež sem prejela,
ker zvezda me je ta obvladovala.

- 34 Usode svoje sem povsem vesela;
seve, da nizki sedež me ne peče,
to vaša bo druhal težkó umela.
- 37 Tu tik biser tegà nebà leskeče:
še zdaj sloví imé mu v očelnjavi,
in pet stoletij preje pač preteče,
- 40 preden da pride konec njega slavi.
Glej: mož odličen bodi, pa življenje
za prvim drugo za seboj ostavi.
- 43 Seve, ni tâko sodrge mišljenje,
ki jo Tilment — Adiža v sredi imata:
vkljub batinam — kar nič mišljenja menje!
- 46 No, brž bo Padova — tam, kjer so Blâta —
vodó pordila, ki Vicenco moči,
ker njen ne upogne rod dolžnostim vrata.
- 49 In kjer v Cagnàn se Sile-voda toči,
gospod — ošabna glava — je ustoličen;
pa plête že se mreža mu čez óči.
- 52 In Feltre-grad bo jokal, da krivičen
pastir mu pase čedo: v Malto-ječo
ni še prišel duhovski lopov sličen.
- 55 Ne spravil — menim — v brento bi največo
krvi Ferarcev; in preje bi se utrudil,
kdor tehtal bi po unči kri to rdečo,
- 58 ki v dar jo far prijazni bo ponudil
kot zvest pristaš; pa s te vrstè pokloni
ne bo nra vé m se kraja nič odljudil.
- 61 Zrcala so nad nami — vaši »Troni« —
Bogá-Sodníka odseva njih sijanje;
da govorim zdaj prav, kažó mi óni.««
- 64 Umolkne; dala s tem mi je na znanje,
da v druge njen pozoren um rečí je:
utonila speť v družic je kolovanje.
- 67 Radó st prišla mi druga pred očí je —
(čul bil sem, da je biser tu sijočí!)
kot fin rubin, ki solnce skozenj sije.

- 70 Duh v rajú — vzradošćen — vziskri se v môči
še večji; jaz — na zemlji — se nasmejem;
v peklù: čím tóžniši, bolj sličen nôči.
- 73 »Bog vidi vse, ti v Bógu« — jaz zdaj dejem,
»duh blaženi, da v najbolj skriteh koti
željé pred tabo skriti ne uspejem:
- 76 zakaj tvoj glas, ki čaraš z njim nebó ti,
prepevajoč s pobožnimi plaméni,
ki halja so šestere jim peroti —
- 79 zakaj ne ustrežeš želji mi iskreni?
Ne bi jaz čakal tvojega opomina,
če tàk bi v dušo zrl ti, kot ti meni.«
- 82 »»Največja širi morská se kotlina«« —
pričel je, »»če molčim o Oceani,
ki vso zemljó obdaja mu dolina,
- 85 prot vzhodu, med sovražnimi brežani,
tàk daleč, da nad vzhodom solnce pali
opoldne, vtone na zapadni strani.
- 88 Na tèga sem morjá rojén obali,
med Ebrom in pa Magro, ki je meja
Toskani in Genovi na črti mali.
- 91 Vzhod isti ter zatón ima Bušeja
kot mesto moje, ki nekoč v pristani
je bila boj krvav njegà galeja.
- 94 Folco — me zval je ljud, ki bili znani
mu verzi moji so; temù planeti
dajém, kar dal mi on je bil — žig vžgani.
- 97 Hči Belova ni mogla bolj plamteti
(Kreuze žalosteč, Siheja mane —),
kot jaz, preden mi las je jel siveti;
- 100 ni pêklo bolj Rodopke, goljufane
od Demofonta; Herkla, ki v bridkosti
zbog lole je skrival srčne rane.
- 103 A kes je tu neznan; vsi smo v radósti,
ne radi krivd — spomin nam jih ne vriva —
no zbog nam skazane Moči, Modrosti.

- 106 Umetnost se nam božja tu odkriva
in vspeh njen divni, in božja se dobrota,
vsled ktere višji svet na nižji vpliva.
- 109 A da zgodi željâ se ti polnota,
željâ, na tem rojênih ti planeti,
še dalje moram vodit tvoja poša.
- 112 Rad vedel bi, kdo v tem se svitu sveti,
ki poleg mene tu takó iskrí se
kot solnčni trak, v čistó vodó ujeti?
- 115 Znaj: v svitu Ráhaba mirnó mudi se,
v ta krog, v to naše kolo je prišteta,
od nje dobiva najmočnejše vtise
- 118 ta zvezda, s sence zemeljske zadeta
koníco; in ko Krist slavil svoj dan je,
pred drugimi v nebó bilà je vzeta.
- 121 Imela po pravici tu svoj stan je
po smrti koj, v zmage spomin in hvalo,
ki jo dobila leva in desna dlan je;
- 124 ker njeno gostoljubje pomagalo
je Jozvi k prvi slavi v zemlji sveti,
ki papež misli nanjo zdaj tak malo.
- 127 Tam tvoje mesto — bil mu bes je kleti
graditelj, prvi Stvarniku odmétnik,
zavistnik prvi, vzrok solzi nešteti —
- 130 prokletih cvetk, ki ustvarja jih, je cvetnik:
da blodi ovca in jagnje, kriv ta cvet je,
da ovc pastir postal je volk - požrešnik.
- 133 Sameva evanĝelj, Cerkvè očetje;
študirajo sámó se dekretali;
ogulílo jim robé je to početje.
- 136 V ta cvet strmijo papež, kardinali,
ne v Nazaret, pred sveto kjer nevesto
sta Gabrielu krili vzlepetali.
- 139 No, Vatikan, vse sveto rimsko mesto,
kjer hrabra vojska v tihih spi grobovih,
ki Petru je bilà sledila zvesto,
- 142 ne bode dolgo v prešuštva okovih.««

Sl. 41. Deklica z golobom in kačo. Helenistično delo. Rim, Kapitol.

Sl. 42. Sedeča deklica. Rimska kopija (marmor) po helenističnem vzorcu. Rim, palača konservatorjev.

O DRAMI, GLEDALIŠČU IN IGRALCU.

Francè Koblar.

(Naj velja tudi kot poročilo o letošnji drami.)

Oni so zrcalo in okrajšana kronika stoletja.

Hamlet. II. 2.

Mesto običajnega pregleda naših gledaliških dogodkov hočem razplesti nekaj osnovnih vprašanj, in sicer zato, ker o teh stvareh pri nas javno ne razmišljujemo mnogo in mora občinstvo sprejemati sodbe in pojme s srcem vernika ali s pametjo načelnega nejevernika. Zgodovinskemu pregledu dramatičnega ustvarjanja se bom izogibal, ker ni strnjenelega vzročnega razvoja. Vzročno zvezo ivori nagon človeškega ustvarjanja; kot je čudno, da pri starih semitskih narodih manjkajo sledovi o drami, si je pri arijcih osvojila ta plat duševnega udejstvovanja predvsem etično razmerje človeka in ga enkrat za vselej priklenila na korenine vsega nehanja. Dotaknil se bom vprašanj, ki nas zanimajo, ko zavzeti stojimo pred kalejdoskopom stvaritev, ki jih je človek tekom tisočletij s pismom in kretnjo določil, da žive izven njega in za njim. Gre za vprašanje fabule in dramatične životvornosti, tedaj za besedo dramatik, dalje za pravo življenje drame, v kolikor posamezna dela ne podležejo sovražnici smrti, ki se prej ali slej loti vsega človeškega; gre tedaj za misli o gledališču in igralcu.

Ne odločuje praktično življensko naziranje, če hočemo govoriti o tragediji in komediji. Estetični pravec je, če trdimo, da je človek prej predstavljal trpljenje kot skušal učinkovati smešno. Toda istočasno, ko je ob slavnostnem trenutku kazal svojo odvisnost od božanstva, je uganjal tudi že abotne burke in isto težo življenja odmikal v smešno neverjetnost. Naj smo si v svesti ali ne, bistvo človeka je tragično, njegovo delo tragično, dejstvo kulture tragično, le momenti so komični. Prati tragedije je podala atiška igra v Prometeju in Medeji. Aishilov Prometej ni potomec nekdanjih lepših dob, temveč upornik, ki se vzpne iz surovega prastanja in reda do kulture. On ni samo prinašalec ognja, temveč prvi kulturonosel. »V teh grandioznih hipotezah postane človek samemu sebi interesanten.« (Gerke-Norden: *Einleitung in die Altertumswissenschaft* II., str. 303.) Tragedija je tedaj estetična prvina, komedija slučajna ali preračunjena spojina. Naravno je, da se drama spreminja s kulturo in filozofijo življenja. Etos in filozofija sta nerazdružna spremljevalca. Bistvo etosa sicer ostane, toda modrost življenja se mu bliža ali odmika. Kar je bilo pred časom huda tragika, se v gotovi dobi zdi papirna lekcija, in katastrofa postane nepravilna. Gerhard Hauptmann je dramatično prav storil, da je v

Rozi Berndovi pokazal na zločinko in ne samomorilko, dočim Hebbelova Klara v Mariji Magdaleni iz strahu pred izsiljenim grehom skoči v vodnjak. Pol stoletja, in kaka razdalja! Toda osnovnega razkola v človeškem hotenju ni mogoče utajiti in zveze z etosom ne raztrgati.

Drama, ki prav živi samo v tragediji ali komediji — tragikomedijska in takozvana narodna igra estetsko pomenita razkroj — je presnavljanje življenja s pomočjo fabule. Zato v drami ne gre za povest, temveč za elementarne sile, ki gibljejo dogodke. Fabula je pretežno last naivnega človeka, duha, ki prosto leta v neznanem svetu, za oblaki, za morjem, v globokem gozdu v temi, brodi po krvi in strahu, le misli in upora ne pozna. Zato je gotovo, da je fabula najbogatejša v začetku, ko se v človeških predstavah mešata še naravni in nadnaravni svet in so naravne sile še daleč pred tehtajočo mislijo. Racionalizem fabulo ubija, ker njegovo oko deluje bolj anatomsko kot sintetično, nikoli pa ni ustvarjajoče. Zato je dramatik pretežno prestvaritelj fabule, on oživlja zvezo človeka z božanstvom. Najstarejši tragiki so znani snovi dali tragično veličino s tem, da so poudarili v nji večne zakone. Stara komedija je postavila na glavo neljube dejanske razmere in si z zasmehom hladila srd. Shakespeare ni menda nobeni svoji drami dal lastne fabule in v Hamletu sledimo trojno predelavo, preden se mu je posrečilo v tujo zgodbo uzakoniti svojo grozno lepo notranjost (Prim. Gustav Landauer: Shakespeare, Dargestellt in Vorträgen, I. zvezek. Frankfurt 1920.), in zaključena zgodovinska dejstva mu niso drugega kot ljudje v boju z večnimi zakoni. KomedioGRAF nasprotno ne postavlja zakonov, on išče momentov in jih sporeja. Molière je imel pred seboj konkretne budalosti tega sveta, zato mu jih ni bilo treba izmišljati. Delo njegovega genija je tedaj bilo, da je znal neverjetnim časovnim muham podati tipičnost, ki živi skozi stoletja. Gogoljevega Revizorja so vsi proklinjali, vsak se je nemilo občutil, od pisarja do carja, in vendar sta v njem svet in Rusija obenem. Dramatik tedaj ne piše fabule, ne modelira oseb, temveč »kaže takorekoč naravi ogledalo, čednosti njene prave znake, grehu resnično podobo, stoletju in času njunega bitja obliko.« (Hamlet III. 2.) Zato odločno lahko odklanjamo Schnitzlerjevega Anatola, kjer so ti zakoni premaknjeni v gol instinkt in imamo pred seboj prej živčni destilat kot fosforesciranje duše; prav tako so izven dramske poezije vse permutacije paradoksnih Molnarjevih računov, bolj teatralna naloga za igralca — vse do Lilioma, kjer se poslavlja pesnik in začne živeti židovstvo kot industrializacija gledališča.

Ne za fabulo, iz človeških zakonov piše dramatik. Zato bi bila pač neumestna sentimentalnost, če bi radi fabularnosti trdili, da tvornost človeškega duha peša. Za patos in etos gre, kakor bi rekli stari ali kakor pravimo danes: za stil in duha. Ta dva, neločljivo se pojav-

ljajoča, sta izraz človeka kot bitja v verigi večnih zakonov in jasen časovni odznak telesno-duševnih funkcij naroda ali rase. Zadnji kriterij za to razmerje je pesnikova osebnost, ki pokaže, ali je delo film, posnet po življenju, tedaj brez možgan in srčne krvi, ali morda več ali manj spretno uporabljanje štirih osnovnih računov od seštevanja do deljenja, ali pa je duševna gradba sveta. Za primere, ki se nagibajo v dobro stran, vzemimo Wildgansovo Ljubezen in Hauptmannovo Rozo Bernd. Ena zgolj ideja na perutih verzov, a zato nič manj vklenjena v zakone kot druga, kjer po točnem posnetku življenja, do odurnosti hladnega, izbruhne neusmiljeni etos. Ali Vražja ženska, kjer se kri in postava, pisana in nepisana, neprestano bijeta na tehtnici in dosledno zmaguje kri!

Za bližji primer dramatičnega ustvarjanja naj vzamem Kotorjev Požar strasti. To delo je napravilo svetovno pot. Odgovarja najprvo rafiniranemu estetičnemu izrazu, ki ni nikoli neposreden, temveč išče v poedinostih simbole za vseobčnost, pozitivno pribije raje z negativnim, nikoli ne pretehtava in meri, temveč samo sporeja. V tej fabuli, ki je malo konkretna, gledamo raso, pračloveka, ali končno: boj med Bogom in hudičem. Ilarija Šalić, bogaboječ človek, in Guša Rigalin, oba si skupno s svojima sinovoma stojita nasproti kot božja in hudičeva postava: pravičnost, zatajevanje, dobrotljivost je v vednem boju z lastno in tujo krojo. Zemlja, stara grešna mati, neti boj in ga hrani z vso silo demona, morda zato, da se maščuje za svoje prekletstvo. In ko misliš, da končaš demona izven sebe, je vstal v tebi in pregnal Boga. Ilija, pobožnik in pravičnik, in njegov sin v največji sreči na stavbi zadavita Gušo in sina. Realizem vidimo povečičan s simbolizmom, notranjo silo povečano s kontrasti, miselnimi in besednimi. A ravno to, kar je neslo delo po svetu, domneva, da je izraz rase, je mnogo pretirano. Slavonska vas, ciganka, slepec, nekaj upravnih oseb, vse to je zadeva zunanjega kolorita, in tisti, ki trdijo, da je delo rusko, imajo prav.

Značilen primer dramskega prestvarjanja podane materije so Golieve Peterčkove poslednje sanje, božična povest v štirih slikah. Ta dramatična pesem, ki nam v božičnem razpoloženju odstre dušo umirajočega revčka, in ga spremljamo, kako trpi in se veseli v kolo-barju svojih blodenj in se končno zbudi v nebesih. Ta težka a lepa pot je za en mesec razgibala našo estetično malobrižno javnost in ločiti je bilo treba ustvarjanje od truda sobnega slikarja, ki dela s pomočjo šablonov. Ker gre tu za poetično resnico, bom poizkusil po poti naznačenih načel ugotoviti, koliko je bil pisatelj tu stvaritelj in koliko je ostalo v delu spretno ali nespretno kombinacije.

Snovno razmerje Golieve drame se bliža naivni prvotnosti, ki je za otroško bistvo značilna. V našem slučaju gre za estetsko omo-

gočenje z racionalizmom, za dramatično oživetvorjenje slik, ki spe v otroku. Ali so to zgolj sanje ali smrtni delirij, tudi to je vprašanje dramatičnosti: zahteva človeške in ne samo estetske pravičnosti pa je, da pesnik dušico revčka, ki jo je priklenil na svetovno gorje, združi z materinim duhom. Način te vrste prikazovanja leži na dlani, revščina mu je stalna spremljevalka. Za oboje imamo zglede v svetovnih delih, zlasti v Hauptmannovi Hanici in Maeterlinckovi Sinji ptici. Da je Golia obe poznal, je očitno, a zato je Peterček še vseeno njegov in slovenski. Prepad med pravim in pravljичnim svetom je za Peterčka že, da sosedov tovariš dobi kapuco in igrače prav zato, ker sosed ni bil v vojni. Peterček pa je postal sirota. To misel je spretno poglobil v Kralju Matjažu:

Ko se četa je vrnila
s kraljem pod domače krove,
se velika polastila
žalost duše je njegove.
Mnogo je svobode, pravi,
a še več vdov, sirot
v naši širni očetnjavi.

Da ni tu Golia psihološke resničnosti s šolsko simboliko prepoji — šola na odru in v literaturi vobče je naivna in neplodna odurnost — bi bilo to mesto še višje kot živčni spor med prepovedjo in željo, ko se Peterčku zahoče mlade Alenčice. Kljub deliriju ni zveze med voljno in gozdom. Ta polnočnica v Gorjancih, ko se zbero vsi gozdni veljaki in najmanjša bitja ter čakajo Jezuščka, da jih blagoslovi, je pesniško najsamobitnejši odstavek tega dela. Tu se je avtor v lepoto svoje slike zaveroval in mislil bolj na naravo kot na Peterčka. Tu ni več relief v okviru, to je slikarstvo. Drama preneha, postane gola situacija, neplastična, kljub temu, da vemo, da se dušica že trga od zemlje. Usodna v tradiciji takih del je dekorativna bohotnost, ki ubija dramo. Princ lazurnih dalj, gospod Mesec, golo spremljanje materinega duha in čarodeja Grče so često odveč. Če Golia etično zveže in organsko eksponira tudi tretjo sliko in se mu posreči gladko rešiti odrsko vprašanje, je dovršil dramo, in delo ne bo več povest v slikah. Ali pa morda ne škoduje delu premočen racionalistični okvir? Hanneles Himmelfahrt bo najbrž ostala za vse čase edina prava drama te vrste.

* * *

Dramatično delo naj živi dalje s pomočjo gledališča. Kaj je tedaj naloga gledališča? Da postavi vse bistvo dela v območje naših časov, da nam omogoči konkretno sprejemanje in uživanje lepega dela. Ker je drama prestvarjen svet, je tedaj pri odru osnovna zadeva prostor, in kakor je življenje v nji zgoščeno do skrajne časovne napetosti — malo je dogodkov, ki bi se v nekaj urah razpleli in končali — tako

je oder na ozek prostor stisnjen svet. Vprašanje prostora, iluzije je prvo gledališko vprašanje. Tu se vrši boj med duhom in materijo, ta boj je zgodovina in razvoj gledališča. Kdor bo zlik igralca in oder v enoto, ta bo za vedno rešil gledališče.

Ker drama ne pripada samo enemu veku in enemu narodu, stojimo pred veliko zahtevo, kak izraz naj dobi samobitnost, na istem prostoru, z istimi ljudmi? Kako majhne so bile zahteve pred štiristo leti, in čudo, grška drama bi bila s svojim koturnom, stalno masko in onkom morala naravnost ubijati iluzijo. Ti ljudje so prinesli misterij s seboj in Shakespeareova publika je hodila gledat igralce in jih dražila — pa vendar ni ušla iluziji. Shakespeare je meril ves svet in vendar mu prostor ni delal težave, francoska klasicistika pa je postavila za načelo tudi enotnost kraja. Naturalizem je postavil strogo verietično sceno. In tako stojimo danes pred množico vprašanj, če hočemo govoriti o bistvu dramatičnega dela, ki ga mora podati gledališče. Za realistično delo je odrsko vprašanje enkrat za vselej rešeno, z delom vred kodificirano. Pa skušajmo postaviti staro delo v njegovi prvobitnosti predse! To ni nič manj kot ugnitati vekove v sedanost. Pri nas bo enkrat moral zaživeti tudi problem grške tragedije, oživočvrjenje stare duševnosti na stopinje sodobnosti. Molière ni noben problem, treba je znanja in obzorja in delo je rešeno. Zato lahko trdimo, da se Namišljeni bolnik ni nič manj posrečil kakor lanski Figaro. Manjka pa organom našega odra osnovno pojmovanje komičnega. Pri nas ne vemo, da je pravo bistvo komičnega v diskretni distanci, ki jo je treba sproti upostavljati, dočim je tragičnost podana že sama po sebi. Zato je vsaka pristna historična komedija šla v naslednjih predstavah s črto navzdol in tako je končno iz Revizorja nastala burka in pieteta do pisatelja se je prelevila v brezvestnost potujoče družbe. Ker je Shakespeare tako malo vezan na svoj čas in njegova duševnost ni plemenska, temveč univerzalna, bo ostal problem za vse čase. Njegova suverenost v prostoru je največja težava današnjemu odru, če nočemo delati sile tekstu, ker naš oder ne razpolaga s trojnim ali celo četvernim prostorom naenkrat, kot jih je imel Shakespeare. V tem oziru se je scena v Komediji zmešnjav približala tesno prvotnosti. Vrtinci zapletljajev so neprestano plesali naprej, pri čemer je služil tudi balkon na odru in zaoder. Tega dogodka občinstvo ni znalo ceniti. Ker mu je režiser vzal odmora, je mislilo, da je prikrajšano na večeru. Uprizoritev Hamleta nam je pokazala, da delo, ki se ga drži samo senca časnosti, more pravo življenje zaživeti v brezprostornosti: v temi in luči, v mislih in krikih, hotenju in umiranju. Vse, kar je večnega, more živeti samo v simbolu in ne v omejeni tvarnosti. Odtod kaže smer gledališču, kako postaviti na neko enoto

vse, kar je človeški duh kodificiral: razmakniti prostor, osvoboditi duha teže čutov in mu pustiti neposrednost.

Česa je tak oder zmožen, smo videli v uprizoritvi Otoka in Struge, dasi so tu oder zamenjali s knjigo. To stran bi bili morali še bolj poudariti v Požaru strasti — naši kritiki pa je presedala celo stilizirana dekoracija v simbolistični igri! Vprašanje resničnosti je tudi pri odru prvo — a ta resničnost ni enostavna, temveč tvori kompleks psiholoških komponent v sporu z materijo. Kalejdoskop vsega razvoja in vsaka slika mora biti živa, resnična, pri vsem pa harmonija ustvarjanja.

Iz tega precej jasno sledi, da imena narodno gledališče ne smemo pokriti z revščino narodnega repertoarja. Gre predvsem za to, koliko narod kot kulturna funkcija more z lastnimi močmi sprejemati in individualno podajati bistvo duševnega bogastva, ki ga je tekom tisočletij nagrmdil človeški duh. Krivični seveda ne smemo biti lastni produkciji, ki je najočitnejši znak naše duševne zrelosti. Vprašanja ljudskega gledališča, ljudskega repertoarja ne spadajo v načelo, temveč so praktični smotri.

Repertoar pa omogočajo edini igralci. Odkar je stopil pesnik kot protagonist v ozadje, je izročil svoje delo igralcu, in ko je med igralcem in občinstvom vstala pregraja iluzije, igralec ni več komedijant, temveč pesnikov sostvaritelj. Igralec potrebuje predvsem talenta in obzorja. Imamo skušene ljudi z nezadostnim obzorjem, talente brez skušnje in kakorkoli že hočemo predstavljati pojme — le obzorja samega nimamo nad mero. Da ni za Lipahovim igralcem v Hamletu tičal še mož klasičnega obzorja, bi se ne bilo skrčilo v solzo nobeno srce. Imamo Rogoza, izreden prirodni talent. Sreča je zanesla k nam Borisa Pučjato, ki ima svetoven pogled, in čeprav ni po poklicu glumec, trdno znanje in eksaktno izrazno pretehtanost. Komedijsko nam je prinesel šele on — dasi se z njegovimi nazori o gledališču ne strinjam. Dober praktik pa si radi mene lahko teoretično oporeka. (Prim. letošnjega Gledališkega lista 16. številko z lansko 21.!) Imamo navsezadnje in najprvo O. Šesta, ki ustvarja našo sceno z igro v skladu, individualnega, neumornega delavca, ki neprestano misli nakvišku. Sai je še vse nove korake podvzel on, prerežiral dve tretjini repertoarja. Sodba o drugih je jasna, negativnih moči to sezono skoro nismo imeli.

Tako sem v tem kratkem sestavku poskusil nasloniti naše gledališče na absolutno kulturno merilo, in prepričan sem, da se nam ni treba sramovati v pravem pojmu imena: narodno gledališče.

ZAPISKI.

SLOVSTVO.

Aleš Ušeničnik: *Uvod v filozofijo*. I. zvezek. Spoznavno-kritični del. Ljubljana, 1921. Str. XII + 504.

Hvalevredno je, da filozof kaže skromnost že v naslovu svojih del. Filozofom že od nekdanj lepo pristojna skromnost, kakor je skromen že naziv »filozofija«, ki pomenja ljubezen do modrosti, a ne modrost samo. Skromnost pa ne sme iti predaleč, da ne pride v nasprotje z resnico. Tako se nam zdi, da je naslov najnovejše A. Ušeničnikove knjige preskromen. Knjiga obsega več kakor izraža naslov; to namreč ni samo uvod v filozofijo, marveč velik del filozofije same. Obširni prvi zvezek, ki je pred nami, obsega filozofijo o zanesljivosti in resničnosti spoznavanja, torej kritiko spoznanja (noetiko) z mnogimi vprašanji iz logike in psihologije. Pisatelj napoveduje v uvodu še drugi zvezek, ki bo obsegal metafiziko.

V predgovoru čitamo, da se pisatelj že trideset let bavi s problemom izvestnosti (gotovosti, zanesljivosti) našega spoznanja. Pa knjigi se res tudi pozna, da je delo zrelega filozofa, ki je takorekoč celo svoje življenje razmišljal o najtežjih problemih. To se pozna v slogu, ki je na mnogih mestih jako topel, a jasen, umerjen, preprost, brez afektiranega umeščanja. Z veliko umerjenostjo in objektivnostjo išče pisatelj varne poti skozi vrste mnogih nejasnih in enostranskih filozofskih sistemov.

A. Ušeničnik nam je bil že prej znan po bistroumnosti in samostojnosti. V pričujoči knjigi se to posebno kaže v najtežjih osnovnih problemih. Na izviren način se rešuje problem o prvi izvestnosti in o prvi podlagi za kritično preiskavo o objektivnosti in zanesljivosti našega spoznanja

(str. 71—95). Prva trdna točka spoznavanja mu je bivanje mislečega subjekta (jaz); to dejstvo nam je neposredno razvidno po intuiciji, po samoopazovanju (introspekciji). Na to misel so zadeli že drugi filozofi, a doslej se ta ideja še ni tako metodično uporabljala. Jako bistroumno razpravlja pisatelj o drugem težkem osnovnem problemu, namreč o objektivnosti splošnih pojmov (str. 186—206). Zdrave misli Aristotelove in tomistične filozofije se lepo združujejo in izpopolnjujejo z modernimi pridobitvami. Razglabljanje o tretjem osnovnem problemu, o teoriji (umskega) spoznanja (str. 321—361) se istotako odlikuje po samostojnosti in treznosti; preporno vprašanja so trezno ločena od zanesljivih rezultatov. Kakor v teh problemih, tako je pisatelj tudi v ostalih poglavjih moder vodnik skozi težke probleme raznih filozofskih sistemov.

»V vsem delu sem se oziral posebno na nauk sv. Tomaža Akvinskega, najbolj radi slušateljev teologije, pa tudi zato, da bi filozofijo sv. Tomaža bolje spoznali. Sveti Tomaž je svetoven pojav in njegova filozofija je vsaj po svojih vodilnih idejah najčistejši izraz večne, občečloveške filozofije.« Tako piše A. U. v predgovoru. Vendar ne sledi slepo Tomažu Akvinskemu in njegovi šoli, ampak kaže veliko samostojnosti. Ne bi škodilo, če bi se ta samostojnost še bolj očitno in metodično pokazala. Takim, ki imajo predsodke proti tomistični filozofiji, bi bolj imponiralo, če bi se še jasneje videlo, da moderni učenci Tomaža Akvinskega samostojno presojujejo moderne probleme. Treba je paziti, da poudarjanje Akvinove bistroumnosti in večne vrednosti vodilnih idej njegove filozofije ne naredi vtiska, kakor da bi bil Akvinec po mnenju novoskolastikov res že zadostno in meto-

dično rešil vse moderne probleme. Tomaž Akvinec je bil tako velik, da lahko prenese kritiko. In take kritike nekoliko pogrešamo v Ušeničnikovi knjigi. Naj bi se bolj poudarjal in še jasneje pokazal napredek in samostojnost mnogih novoskolastikov — in ne nazadnje A. Ušeničnika. S tem bi se pomnožila vrednost pričujoče knjige, pa tudi filozofija Tomaža Akvinskega ne bi nič izgubila, marveč še pridobila.

S tem mislimo povedati, da naj pisatelj ne bo preveč skromen v metodi in v izražanju. S preveliko skromnostjo in neodločnostjo se resnici ne koristi. Morebiti je ta skromnost nekoliko kriva, da nekateri nasprotniki novoskolastične filozofije Ušeničnikovo knjigo smatrajo samo za nesamostojno obnavljanje tomizma in da F. Veber (Njiva 1921, str. 461) Ušeničniku podtika celo take tomistične ideje, ki jih A. U. izrečno odklanja in označuje kot preporna vprašanja (n. pr. str. 284.—260.). Z neko samostojnejšo gesto in z večjo samosvestjo bi tudi moč Ušeničnikovih dokazov postala bolj učinkovita in njegova metoda bi bila še preglednejša in jasnejša.

A. Ušeničnikova knjiga spada med najboljša dela jugoslovanske znanosti. Ni dvoma, da je on naš najboljši filozof. Naše opazke nikakor ne zmanjšujejo vrednosti njegovega dela, ampak samo opozarjajo, kako bi se dali taki uspehi še bolj uveljaviti. Znano je, da se A. Ušeničnik ne odlikuje samo kot filozof, ampak tudi kot izvrsten stilist. Njegov jasni znanstveni slog, preciznost in bogastvo njegovega izražanja bi marsikomu lahko služilo za vzor. Terminologija je splošno zelo dobra. Izobraženci bodo Ušeničnikovo filozofijo proučevali z velikim pridom.

Dr. N.

Shakespeare: Macbeth. Prevel Oton Župančič. Izdala Tiskovna Zadruga, natisnila Delniška fiskarna v Ljubljani, 1921.

Globok je Shakespeare v Macbethu: v pojmovanju umetnosti in v pojmovanju življenja. Bogastvo vsebine, psihološko poglobljene (največ monologov!), kar vre iz najmanjšega obsega te Shakespearejeve tragedije. A omejitev baš prispeva, da zveni poezija tega dela jedrnat, sočno-

živo in globoko — zato včasih celo nejasno. Strast častihlepja nam razgrinja umetnik v tem umotvoru, od njenega početka do katastrofe, da polaže »čednosti njene prave znake, grehu resnično podobo, stoletju in času njenega bitja obleko«. — Zelo primerno, da je Oton Župančič baš v tem času izvršil to trudapolno delo in utrl najkrajšo pot do umevanja in uživanja tragedije umetnika, ki je tudi iskal in našel: Ripeness is all.

Uvod in opazke je sestavil dr. Jakob Kelemina. Na str. 5. samo našteje vrline bi morale neprimerno več povedati kakor le datum nastanka. Posamezni odstavki uvoda (n. pr. o veščah na str. 9. itd.) bi bili jasnejši in izdatnejši, če bi se pisatelj oklenil ene ideje in to dobro razvil, druge pa podredil ali izpustil. Tragično čuvstvo ni zadosti opredeljeno z besedami (»je mišljeno kot redna osebna reakcija na gotove dožitke«). Na katere? Baš to je zanj bistveno! Zgodovinski podstavki drame bi bili lahko s p r e d a j navedeni. Po mojem so prejedrnat in na razširjenem obsegu bi pisatelj poleg večje umljivosti lahko še kaj več povedal. — Izgovarjava imen je točno, zmerno-natančno in res spretno označena. Pri Siwardu bi pisatelj lahko navedel še bolj navaden izgovor (siwerd). Istočam moti fiskovna pomoča Forzes m. Forres, v op. 1. Malkin = Mary ne Many, v op. 14. viñ m. with, v op. 5. (III) št. 52 m. str. 52. Opazke je pri novi izdaji na vsak način treba pregledati. Vse brezpomembno naj izpade, zato pa naj pisatelj dostavi, kar je res potrebno, bodisi da tiči vzrok nerazumevanja že v originalu, bodisi da šele v prevodu ali v nezadostni tozadevni izobrazbi pretežnega dela čitateljev.

I. dej. — Pojasnilo v prvih dveh opazkah bi bilo jasneje izraženo v eni sami, seve primerno zaokroženi. Mesto manj potrebne druge polovice op. 1. naj bi sledila upravičena op. k v. 3. in 4. (thrušc in trušč, lostand won). M. in D. sta oba vnuka kralja Malcolma ne Duncana (op. 7.). Škotski tan (thane) op. 10.) = angl. baronu, prim. V, 8, 62. Umesten bi bil namigljaj na anahronizma kanon in tolor; prav tako tudi op., da se je prevajavec odločil za Malone-ovo konjekturo hail m.

fol. tale (str. 30.). Suggestion (op. 35.) pomeni tudi skušnjavo. Bolj kakor citat iz Fausta (op. 38) pojasni navedene besede Langhans (Graeserjeva šolska izdaja): ob misli na umor mi zgine vse iz duše, da ni ničesar več notri, kakor to, česar še ni — baš slika umora oz. posest kraljeve krone (I. Schmidt, Tauchnitzeva šolska izdaja). Zadnja verza na str. 32. bi lahko navezal v op. na zadnji verz IV. dejanja. Macbeth je Duncanov bratranec ne stričnik (op. 41. in str. 34.). V op. 42. bi bilo morda zadosi, če bi navedel razmerje: hvaležnost — plačilo (Langhans). Gostokrvni (str. 38.) ljudje so mračni, mrki, bolj dovzetni za zločin kot veseli in poskočni. Na str. 41. in sl. je tiskarski škrat prav nerodno razmetal številke za opazke, tudi na nekaterih drugih mestih bo potreba postaviti opazke na tisto besedo, h kateri spadajo. Ne bi bila odveč opazka k »da le učimo uk krvavi« (str. 42). K verzu »da bodo solze veter utopile« je primerno namignil Langhans, da se ob dežju veter poleže. Vijak ima matico ne babico (op. 76). Spomin (v malih možganih) čuva (warder) velike možgane (brain) — shrambo pameti (receipt of reason). Če se ta spomin v pijanosti spremeni v hlape, napolni tudi shrambo pameti, ki igra takó vlogo poklopa (retorte, a limbeck only). Ta nazor starih anatomov (prim. op. Langhans-a in I. Schmidta) bi več pojasnil kakor op. 78.

II. dej. — Zakaj v e l o ubojstvo (str. 49.)? Ker gre tako strašno lačno po plen, kakor volk, ki mu je čuvar namesto psa (Langhans). Neizgodni zvonar (str. 50.) spominja na smrtnega zvonarja, ki so ga, kakor poroča staro sporočilo, pošiljali obsojencu v noči pred usmrčitvijo (I. Schmidt), oz. na nočnega čuvaja na Angleškem, ki je na svoji poti po mestu pozvanjal in voščil spavajočim lahko noč pred njih vrati (Langhans). Torej več kakor navadna napoved smrti po sovil Francoske hlače (op. 15.) so bile ozke (ne široke!), saj je v tem slučaju krojač še bolj spreten, če more kaj ukrasti (I. Schmidt). Tu bi lahko opozoril tudi na dvoumne besede: here you may roast your goose (tu morete speči svojo gos). Op. 21.: nazorno za zemeljsko oblo, v op. 22. bi bil »oškopljen« bliže

»steep'd« kakor »umazan«. Kjer je prevod nejasen (n. pr. če stari plašč od novega ni bolj) je upravičena opazka (zgodí naj se, da ne bomo jadikovali za starimi časi, češ, ker so bili boljši kakor novi).

III. dej. — K prvim verzom str. 69 (Antonijev genij itd.) bi pisatelj lahko v opazki citiral mesto iz Ant. in Cleop. II, 3, 19 ali vsaj omenil Northovo prestavo Plutarha. V op. 6. kakor tudi na nekaterih drugih mestih bi vsaj smisel citata lahko navedel, saj nima vsak citiranih del pri roki. Prvi del op. 23. napačen: bolje je imeti kri na tebi (zunaj! Delius) kakor pa ... Op. 24. prekratka (trgovec često ne zatrjuje, da da z veseljem!). Če se je prevajalec odločil za »šibko dete« (str. 84., v. 4.), naj bi pisatelj v op. opozoril, da ima baby tudi pomen lutke, kar je na tem mestu verjetneje. Op. 36. ni točna: prav tako težko (tedious) se mi bo vrniti, kakor prebresti ... V op. 40. manjka letnica 1042—1066.

IV. dej. — Jež spada tudi v čar. sistem. Op. 1. prekratka. V op. 3. bi pisatelj čitateljem lahko malo dalje pomagal. Razlaga v op. 13. neprimerna, koliko boljša je Deliusova (341): videč žalostno usodo lady in sinčka, se ne bi mogel zdržati solz; njemu — vojaku bi bilo to v sramoto, tema pa v še večjo žalost. Tudi predzadnja stiha prejšnjih Rosseovih besed zaslužita pojasnila. Pri naslednjem prizoru bi pisatelj lahko opozoril na sorodni »Razgovor« (V zarje Vidove.). Op. 14. je pri jasni Župančičevi prestavi več kot nepotrebna in iskana. V op. 22. bi lahko citiral sv. Pavla. — V. Rabarbara itd. so čistilna sredstva, v katerih je obstojala takrat glavna umetnost zdravnikov (Langhans).

Sv. pismo bi bilo lahko citirano še na več mestih (I, 2, 40; I, 7, 22; II, 1, 57; II, 3, 84; III, 1, 67; III, 4, 123; IV, 3, 121.) Seve ne samo številke! Tupačam ne bi bilo napačno, če bi pisatelj opozoril na kako sorodno mesto. Tako bi bili n. pr. prijatelji humanistične izobrazbe prav veseli, če bi se pisatelj spomnil včasih Evripida ali Sofokleja kakor prav umestno I. Schmidt (str. 23., 54.).

Prevod je Župančičev, je dober. Prevajavec se primerno tesno drži originala, a zato vendarle ne žrtvuje lepega sloven-

skega izraza. Le tupaťam moti nekaj pomanjkljivosti, ki naj jih prevajavec ob drugi izdaji odstrani. Prevod ima nekaj nad sto stihov več kakor izvornik.

V seznamu oseb je izpuščena dvornica lady Macbethove in tudi Banquov duh bi bil lahko posebej omenjen. Vse se godi na Škotskem, le konec četrtega dejanja na Angleškem (Dyce).

I. dej. — When the battle's lost and won — ko bo boj izbojevan, premalo, prim. te jedan svlada, drugi propane (Nazor) Iz stiha »z zapadnih se otokov okrepil s kerni je in gallowglassi« (str. 22.) bi bilo treba izločiti napačno misel; če drugače nemogoče (?), vsaj z opazko. Ločiti je namreč treba vojake z zapadnih otokov (Hebridov) od onih z Irske (kerni in gallowglassi). Str. 22.: »to ime mu pristoji« prešibko, orig. »well he deserves that name«, torej: »to ime zasluži«. Shipwrecking pomeni več kot zel (str. 23.) = »ki ladje potaplja«. »They smack of honour both« — »diše po časti«, nejasno in nelepo, prim. nemški pregledani prevod D. Tieck (Reclam): »und Ehre strömt aus beiden«. Str. 24.: »zmaga je pala nam« — »the victory fell on us«, lepše slovenski: »zmagali smo«. Čarovnica zatrjuje, da pojadra za mornarjem: »I'll do, I'll do, and I'll do« (nem. ich tu's). — Z.: »bom hrst in hrst in hrst« (str. 25.), bolje: »storim, storim, storim«, četudi ni onomatopoetično. Istopam ponavljanje Aleppa kljub rimi z »repa« ni lepo. Thumb je palec, prst le radi rime (str. 26.). Mesto »najde te v norveških vrstah« bi bilo lepše »gleda te...« (str. 30.). Post naj bi rajši prestavil: sel«. Angus (str. 30.) naj se varuje dr. Breznika:

Midva sva poslana
od svojega kraljevega gospoda
ti hvalo sporočit; samo priverst te
pred njega lice, ne poplačat te.

Do smislu poudarjene besede morajo biti tudi v stihu poudarjene, torej ne »zakaj tvoj je«, ampak »saj tvoj je«. — »But under heavy judgment bears that life« — »a pod obsodbo težko vlačí to življenje« (str. 31.), rajši »mu ječi življenje« ali kaj podobnega. Stisnem na srce (str. 35.)

ni lepo. Macbeth ni Duncanov stričnik, ampak bratranec (str. 34. in 36., op. 41. in 50.). Navadno ne naglašamo obečano (str. 37.) ali menjáti (str. 40.). Mesto »po templjih« (str. 40.) rajši »po cerkvah«. »Dih neba diše« (str. 40.) ni lepo. Na str. 44. je treba zamenjati besedici bi in rad, da ritem ne šepa: zato ker rad bi...

When Duncan is asleep, —
Whereto the rather shall his day's hard
Soundly in vite him, — l'journey,
(I, 7, 61 sl.)

Ponavljanje ne ugaja.

Ko bo Duncan spal, — in po današnji trudni poti bo pač trdno spal — (str. 45.)

II. dej. — »Vse luči pogasili, »so« se pogreša (str. 47.). Bolje kakor »ki v spanju se vsiljujejo prirodi« je »se vsiljujejo naravi ali naturi«. Krádoma pravimo, ne krádóma (str. 49.).

»In the great hand of God I stand« — »pod božjo veliko roko stojim« (str. 61.); ta izraz mi ne prija.

III. dej. — »Braťranca krvava« (str. 67., bloody cousins) zveni nekam nenavadno.

«Now go to the door, and stay there
till we call.»

»Pred vrati stoj, če te pokličem.«
(Str. 69.)

Nič ne de, če je v tem slučaju par stopic več, je pa zato nazornejše in lepše:

Zdaj pojdi in postoj pred vrati, dokler te ne pokličem!

Na str. 70. manjka ime enega psa (watterrug?). Str. 75.: »dosegljiva sta«, se mi zdi prešibko za »theyare assailable« (angreifbar!), naj bi prevajavec uporabil kaj podobnega kakor »do živega jima lahko pridem« ali še kaj krepkejšega. »O capin!« (str. 77.) ni lepo, bolje: »o zlobnež!« Na strani 78. pogrešam prestavo stavka: »Be large in mirth« — »prav neprisiljeno (iz srca) se veselíte« ali še kaj bolj točnega. »From thence« — »a zdómi« (str. 80.), ta izraz se mi ne zdi primeren; zakaj ne bi bil dober prislov »drugod« (variacija!). Mesto: »kri je lila« rajši »kri je tekla« (str. 82.). Četudi kakšne besede nimajo posebne

važnosti, jih je vendar dobro prevesti. Seveda je malenkostna opustitev na str. 86. z ozirom na zelo težaven prevod precej opravičena: »beldams as you are, sancy and overbold« — »babnice, kot ste« (manjka: grde Inesramnel in predrzne).

He shall spurn fate, scorn death, and bear
His hopes 'bove wisdom, grace, and
fear (III, 5).

Preziral bo usodo, smrt,
z modrostjo, milostjo bo sprt (str. 87.).

Ni samo izpustil prestave »and fear« (in strah), ampak tudi način prestave z »bo sprt itd.« se mi ne zdi prav dober. Prim. nemški pregledani prevod D. Tieck (Reclam):

Des Schicksals, Todes lach' er keck,
Streb' über Furcht, Gnad', Weisheit weg.

IV. dej. Res vzorna prestava. Vendar bi opozoril na malenkost, naj bi skušal prevajavec ojačiti nasprotje med »pod pečino — strup znojila« primerno izvorniku »undercold stone« (pod mrzlim kamnom) — swelter'd«, in sicer »sleeping« (v spanju!), kar pogrešam (str. 90.) Druga večča ni točna: ni samo zamenjala »gaščaričino oko z močeradovo nogo«, kar se mora glasiti »močeradovo oko z gaščaričino nogo« — »eye of newt and lizard's leg«, ampak na ljubo ritmu in rimi je izpustila kar tri stvari: gadji viličasto razcepljeni jezik (adder's fork), slepčevo želo oz. bodico (blind-worm's sting, če ga ima, o tem op. nič ne pove) in krilo mlade sove (howlet's wing). Bolje kakor »z opičjo krvjo z alij« bi bilo »...ohladi (cool!)«, str. 91. Delius navaja rdečega škraťa (str. 91) ne modrega. Izvirnik pove, koliko mladicev je prasica požrla: »her nine (devet!) farfow«. V naslednjem stihu (str. 93.) bi bil prevod nazornejši, če bi bilo dostavljeno tudi: »loj, ki se znojil je z vislic« — »that's sweaten from...«. Lepše kakor »službo delaj« je »službo vrši« (str. 93.). Mogoče bo, četudi težko, prevesti tudi blood-bolter'd (kdor ima s krvjo zlepljene lase, prim. III, 4, str. 81.) z drugim, primernejšim izrazom kakor je »krvav«, (str. 97.).

Things at the worst will cease, or else
climb upward

To what they were before.

(IV, 2, 24 sl.)

Na spodnji stopnji se ustavi vse,
če ne, spet spleza na višino prejšnjo.

(Str. 100.)

Primerno in bolj nazorno, četudi ne prav točno, pravi Nazor (str. 83):

Što u jaz pade, il će tužno propasti,
Il će se opet ũ visine popeti,
Da bude kô i prijje. —

Smisel: Ko so razmere najhujše, se ali vse konča ali pa spet obrne na bolje.

Na isti strani se je prevajavcu zareklo: »My pretty cousin« — »Prelepa strina«, glasiti se mora: »Moj ljubki stričnik« ali podobno. Naziv »fant« temu »ubogemu tičku« ne pristoji (V »Razgovoru«: dete). Ne vem, zakaj se je prevajavec v 3. prizoru (IV) odločil za neprimerno označbo kraja, ko tudi Delius dvomi nad njeno upravičenostjo (str. 342.). Bolje Dyce in Staunton (istotam): Pred kraljevo palačo. »We doubt it nothing!« (V, 4) zveni bolj krepko kakor Upajmo!« (str. 125.), doslovno: »prav nič ne dvomimo!« Ne vem, zakaj je v šestem prizoru izpuščena podrobnejša označba: Z bobnom in zastavami nastopijo Malcolm, stari Siward, Macduff itd. in njih čete, nesoč veje.

Toliko o pomanjkljivostih. Vse drugo, in tega je velika večina, so vrline: v uvodu in opazkah ter v prevodu. — Mimogrede želim le, da bi nam g. Župančič prevel v tej zbirki vsaj nekaj Shakespearejevih sonetov, g. dr. Jakob Kelemina pa napisal obširnejše delo o življenju in delovanju angleškega genija. Tudi tega pogrešamo!

Kdor pa hoče uživati umetnost in obenem spoznavati lepoto in bogastvo slovenskega jezika, naj vzame v roke to mojstrsko delo, ki je poleg drugega tudi živ dokaz, da ni reven slovenski jezik, ampak so revni le oni, ki se ga ne zavedajo, in naj ga čita počasi in če le mogoče z izvornikom ob strani.

Marijan Dokler

Čika - Jova Zmaj: **Pisani oblaki**. Poslovenil Alojz Gradnik. Ljubljana, 1922. Založila Tiskovna zadruga.

»Disanih oblakov« imenski oče ni Zmaj, ki bi se kot umetnik in mladinski pesnik lepo zahvalil za takšno redakcijo, kakor jo je neorgansko, t. j. neumetniško povil Gradnik iz dveh zbirk, ki se vsebinsko ne moreta zlit v eno, kakor dokazujeta že naslova v Jovanoviću: Srpskoj deci, Srpskoj omladini. Gradnik pa je zamišljal svojo izbero vendar kot celoto. Zato pač ji je napisal uvod o »pisanih oblakih«, ki bi sodil kamorkoli, le v zbirko otroških pesmi ne. Kaj je s prevodom, ne vem. Zdi se mi enakovreden pesmim v Kalamandariji. Gradnikova izbira pa je vsebinsko tu za Zmaja manj tipična. Celo vrsto pesmi poznamo motivno pri nas v že udomačeni besednosti že desetletja po Heyu, Funtku, Stritarju, Župančiču in Vrtčarjih. Pesmi, ki so očitno nastale ob sliki, naj se ne bi ponatiskovale brez tega komentarja, ki jim je bil oče. Pesem o »Aliji«, ki je n. pr. otrokom kaj neprijetna in kvečjemu za »omladino« poučna, bi bil Mahnič zavrnil, kakor je motivno sorodno Aškercovo v Lirskih in epskih poezijah. Kaj pa, če Aškerc tam sploh ni malo — kradel? Sem radoveden. Goričan sicer gor, Goričan dol, slovensko naglašaj petelin in ne petelin (str. 29).

Dr. I. P.

Miroslav Krleža: **Hrvatski Bog Mars**. Zagreb, 1922. Tisak Kr. zemaljske tiskare. Naslovni list izradio Ljuba Babić.

Plamenovec Krleža se je posvetil zadnje čase v drami in noveli obrazovanju sodobne vojne snovi iz let 1914–1918. V pričujoči knjigi je ponatisnil štiri novele iz Savremenika, Kritike in Nove Evrope. Vse štiri so nastale nekaj let po vojski in zato niso niti toliko aktualne, kolikor barbussovstvo Francoza Floriana Parmentierja, ki ga slučajno niso natisnili še za vojske. Povem naravnost, da sem dokaj skeptičen spričo takega slovstva, ki tudi pri nas še dan za dnem poganja in nehote izpoveduje motivno mizerijo zlasti naših mlajših in ni povečini zrela umetnost. Tudi Krle-

ževa vojna epika ni zrela, ni umetnost, ni dokument človečanstva. Pisatelj, ki še ni dozorel, kadar obrazuje veliko socialno bol, nad malenkostno mentalnost dneva in hrvatskega kulturnega bojništva v l. 1921., naj se ne loteva oblikovati snovi, ki so jo v gotovi klasični obliki zmogli doslej le velikani Tolstoj, Andrejev, Zola, Barbusse. Pisatelj, pa makari Krleža, tej nalogi ni kos in ne bo, dokler bo njegov edini svetovni nazor plehki, plitvi, polteni materializem, dokler bo njegovo opazovanje šlo le za jedko površnostjo naturalističnega izraza in ne bo hotelo globlje skozi psihologijo v problem življenja. Krleža kaže sicer precej opazovalnega in pripovednega daru. Ne zna pa še dati svojim novelam enotnega barvila, ne zna obuditi zvokov enotne čustvene miljejnosti. Te miljejne ubranosti ni ne v eni štirih novel. Tipičen zgled te diletantske tehnike je zlasti »Domobran Jambrek«. To je komaj listek za časopis. Navidezni jezikovni verizem Krležev je pesek v oči. Snovni motivi so namreč, če jih človek bliže pogleda, omedlna romantika, ki je seveda pri Krleži drapirana sugestivno v kraj in čas, ki je bil in vendar ni bil v tej cinični karikaturnosti, kakor jo je Krleža iz sebe zamislil anahronistično, fiktivno v čas in kraj. Ruski realisti vojne psihe niso študirali tako. Natrpanost barv v Krleži priča strašno žejo po senzaciji, tehnični njegov aparat pa je površno povzeta starejša pripovednost. Njegov kulturnobojni strah pred Rimom se mi pa zdi sploh cenena želja biti kdovekje uvaževan. Naš Prešeren je rekel nekoč: lajati, tace lizať. Nočem ponoviti Hrvatů Krleži isto. Ampak sram me je kulturnega delavca jugoslovanskega, ki piše židovske dovtype o Benediktu XV. Potem pa »poilujevstvo« tega Krleževega hrvatskega boga Marfa! »Gigerl, orden, gverc, štelaža, laubica, švindler, — švercati, žnirati, feš, špajza in šarm in flag« — tu bi bil zgled v elegičnem distihu, kakó daleč je zabredel okus v Jugoslaviji. Ampak, menda je to naš nacionalizem. Hvala lepa! Pomilujem zdravo hrvatsko mladino, ki utegne brati Krleževo vojno epiko. Jaz je ne bom več.

Dr. I. Pregelj.

Milan Ogrizović: **Vučina**. Drama u tri čina. — Tisak i naklada St. Kugli, Zagreb.

Nisem imel prilike, da bi videl uprizoritev tega dela, toda priznati moram, da je name — kot učitelja — drama delovala z ono nerazložljivo silo, ki jo izžareva vsak prapojav kljubujoče narave.

Lepota tega dela je ravno v tej sili, ki ne pozna mejâ in je kot deroče vodovje, še ne ustruženo od papirnate civilizacije. Ta drama je umetnina, ker nas zgrabi, česar pa ne povzroči morda dogodek sam na sebi (kar bi potem ne bila avtorjeva zasluga), temveč oblikovanje dogodka: vseskozi ohranjena premočrtnost rastočega dejanja, ostra in vendar neshematizirana karakteristika oseb, živo življenje v vsej svoji nagoti, a ne podano s kako umovalno literarno analizo ali pa s suhoparnostjo kronista.

Vsebina: Staremu Vuku (Vučinil), ki je vzel za ženo plaho vdovo Jeko in že prej ugonobil svoja — iz prvega zakona — dva sinova, se zahoče po pastorki 18 letni Stani, katere ga divje sovraži in mu je sorodna v prasili, ki diha tudi iz nje. Stana ljubi Vukovega sina »Amerikanca« Nikolo, ki jo hoče odpeljati od tu, zahtevajoč od svojega očeta prihranjeni denar nazaj. To pa je povod vedno silovitejšim preprirom med očetom in sinom, da se neredko za bliska tudi sekira. Po izjalovljenem poskusu umoriti očeta, doleti smrt Nikolo samega, ki ga je starec vrgel na sekiro. Od tedaj zraste Vukova moč prekomerno. nekak fluid prepoji tudi Stano, ki se starcu vdaja, dasiravno ga smrtno sovraži. Ubiti ga hoče s sekiro, ker ji je njegova moč odvratna, dasiravno je tudi v njej sami »vučinstvo«. Toda v prihodnjem hipu spei pade dekle pod njegov vpliv. Iznova se osamosvoji, zamahne s sekiro in trešči ranjenega Vuka v jamo tik hiše. Misli, da ga je umorila. Toda tudi njej ni več živeti: čuti se nosečo. Ne, novega Vuka ne bo rodila in — tudi sebe hoče umoriti. In medtem, ko se njena mati Jeka in stari hlapec Mićun radujeja, da sta rešena trinoga — vstopi v izbo — Vuk, nezlomljivi, »neumrjoči« Vučina! Tedaj se ga Stana

oklene kot še nikoli, kajti divja, neizprosna prasila uklanja ljudi, uklanja tudi ženske...

Kje je Katarzis?

Če bi hotel iskati lepoto te drame z Aristotelovo poetiko v roki, bi bil podoben onemu Angležu, ki je pojmoval pomen potovanja le v tem, da je obiskal namenjene kraje in jih gledal tako, kot mu je veleval Baedeker.

Postali smo okostnjaki, ki se jih ovijajo le papirnate cunje stoletne civilizacije, in sedaj, ko se je zemlja kakor razpočila, se šele z grozo zavedamo svojega z učestnostjo prepletenega umiranja. Življenje iščemo, ne besed, ne sestavov, ne lepih miselnih zgradb; življenje pa se oklene le živih, le zdravih, močnih ljudi — le praljudi. — Ali ni ta misel podton pričujoče drame?! In ker se naša usoda odigrava le po nujnih zakonih življenja, jo bomo mogli obvladati le, če bomo sami živi, če bo v nas uresničeno zdaj še obupno stremljenje po totaliteti.

Res je, da kaze dramo razni nedostatki, kot n. pr. navidez hipno Vukovo »vstajenje od mrtvih«, ki je menda na odru (v Zagrebu) učinkovalo nenaravno; tudi je drama za predstavljanje prav trd oreh, ker lahko predstava vpliva porazno in razbija etični čut (seveda pri nedovoljnem umevanju igralcev), toda vse te pomanjkljivosti še vseeno ne odzamejo delu visoke vrednosti.

Znani nemški dramatik Georg Kaiser je zadnjič napisal med drugim sledečo krilatiko: »Pesnenje je oblika energije. S to ugotovitvijo je nastopila nova estetika. Mi sodimo le še z ozirom na silo in slabost uporabljene energije, ki jo je umetnik položil v svoje delo.«

In proizvodi sedanjosti temu reku tudi resnično pritrjujejo.

Miran Jarc.

Ausgewählte Werke von Gottfried Keller. Mit einer Einführung, Einleitungen und Anmerkungen herausgegeben von Prof. Dr. Otto Hellinghaus, Geh. Studienrat, Gymnasialdirektor a. D. Zwei Bände. Freiburg im Breisgau, Herder et Co. G. m. b. H. Verlagsbuchhandlung. Krasna, vzorno poljudno urejena izbera iz slovitega poetičnega realista v Švici, ki vsebuje pet

novel iz zbirke »Die Leute von Seldwyla«, dve iz »Curiških novel«, in dve iz »Sinn-gedicht-a«. Novelam je pridejana zbirka Kellerjeve lirike in epike v verzih. Slovenskim knjižnicam bo zbirka dobrodošla, ker vsebuje najlepše, kar je napisal Keller, čigar dela so v tej izdaji priporočati vsaki učiteljski in srednješolski knjižnici, kar neizbrani Gottfried Keller sicer ne bi zaslužil.

Alois Stockmann S. I.: Die deutsche Romantik. Ihre Wesenszüge und ihre ersten Vertreter. Freiburg im Breisgau, 1921. Herder et Co. Pisatelj bistveno nikjer ne odkriva novih vidikov v ta študij, ki je našel v Nemcih doslej čudovito marljivih in vešt-nih raziskovateljev. Strnil pa je v prečudno tesno in vendar skrajno poljudno in lahko umljivo obliko vse dosedaj dognano o prvi romantični šoli, pri čemer je še našel pri-liko vedno zopet beležiti niti, ki so se evo-lucionalno snule iz voška in osnutka prve teoretične faze v romantiki v druge pe-riode vse do najnovejših časov. Spričo Hayma, ki je težko kompendiozen ali Wal-zlovih študijev, ki predpostavljajo precejš-njo verziranost v frazeologiji nemške filo-zofije, je Stockmann pravi in prvi literarni Bölsche. Knjiga je časovno zelo važna, ker bi znala spričo novih romantičnih stremljenj biti uvod v umevanje sedanjega neoromanticizma. Vzrasla je ob študiji Novalisa in obsega oris bistvenih potez romantike, analizo Novalisa, Tiecka, A. W. Schlegla in Frid. Schlegla in krasno se-stavljen pregled slovstvenega gradiva. Pi-satelju, ki v predgovoru beleži, da se bavi s predštudijami nadaljnjih romantičnih dob (2. rom. šole), želimo materialno najbolj-šega uspeha. Da bo žel pohvalo in pri-znanje literarno veččega občinstva, ne dvomimo. Njegov »poizkus« je močno delo, ki ga mora biti nemški slovstvenoestetski študij brezpogojno vesel. Dr. I. Pregelj.

Josip Ribičič: Šest mladinskih iger. Izdala Založba Prosveta. Trst, 1922. Na-tisnila Tiskarna »Edinost«. Ribičič se je že zelo častno uveljavil kot pisatelj. Vseh petero iger njegovih v zbirki pomeni dobro odrsko blago. V resni igri je boljši. Naj-boljša, naravnost vzorna je »Mladjé«. Pa

tudi »Čudodelna srajca« in »Pri sv. Petru« sta vrli. Najslabša je »Vraže«, kjer moram občutiti konec drugega dejanja in začetek tretjega za dramatsko nemogoč spričo tega, da operira Ribičič tu z istočasnostjo dogodka v začasnosti odrske predstave. Tudi jezikovno ni ta burka brez hibe. Vovkova »Trije snubci« je dramatisacija po Milčinskem. Zelo priporočljiva za vse naše odre. Po tem prvem zvezku Pro-svetine Mladinske knjižice želim še več podobnih, tako dobrih kot prvi, ki je dal ne le našim odrom, temveč tudi šolskim čitankam dramatičnih vzorcev, ki jih do-zdaj nismo imeli. Naslovni list okusne knji-ge je narisal Bucik. Dr. I. Pregelj.

E. Bauernfeld — R. Dobovišek: Dnevnik. Veseloigra v dveh dejanjih. Celje, 1921. Če že ni prav, da se prireja za slo-venski ljudski oder dramatično blago naj-nižje in najslabše vrste, je tem manj opravi-čen tisk takega enodnevnštva, kakor je nemški »Dnevnik«, ki je v slovenski pre-delavi še neužitnejši, ker prireditelj ne pozna niti elementov zdrave režije in ne ume niti slovensko pisati, kakor je do-kazal že v »Rodoljubu iz Amerike«. Škoda papirja, časa in morda hvalevrednega rodo-ljubnega hotenja avtorjevega, ki ga tako delo pač ne bo privedlo v nebesa sloven-skih — kulturnih delavcev. Dr. I. P.

Igo Kaš: Dalmatinske povesti. V Ljub-ljani, 1920. Izdala Zveza kulturnih društev. Založila Tiskovna zadruga.

»Prosveči in zabavi« je zbranih v mali obliki sedem Kaševih »dalmatinskih« novel. Te neambiciozne stvari so bile v devet-desetih letih nekam čudna in deloma po češkem okusu aktualna epska snov, ki sta jo ob Kašu pisala še Perušek pa Podlim-barski. Ali je Kaš v kakšni odvisnosti od hrvatskih in srbskih pisateljev »dalmatin-stva«, ne vem. Vidim pa v njem njim so-rodnega romantičarja in epigona, ki še prav nič ne ve o verističnem in folklornem orisu zemlje in človeške duše. Romantizem njegovega morja je ponovil sicer še pred nedavnim Ks. Meško (Drama na morju). Najboljša v zbirki je »Stipo«.

Dr. I. P.

Dr. Aleksa Ivić: O prvoj srpskoj seobi u Žumberak. (Vjesnik kr. zem. arhiva u Zagrebu za god. 1918 i 1921; tudi v posebnem odtisu.)

Literatura o Žumberku in njegovem prebivalstvu je razmeroma jako bogata in raznovrstna. Pisatelj imenovane razprave je že pred 15 leti objavil v Vjesniku niz interesantnih podatkov za zgodovino žumberških uskokov; še prej je Koblar dokazoval v »Izvestjih muzejskega društva za Kranjsko« (l. 1898.) državnopravno pripadnost žumberškega teritorija kranjski deželi, o katerem predmetu je na podlagi novih virov spregovoril tudi poročevalec v »Domu in svetu«, 1911. O jezikovnih posebnostih Žumberčanov je obširno poročal v Jagićevem »Archiv für slav. Phil.« (1911, 1912) dr. P. Skok, o boji kože in osobinah kosti žumberških ter marindolskih uskokov pa je l. 1912. razpravljala dr. N. Zupanič v belgrajskem »Prosvjetnem glasniku«.

Medtem ko je dr. Ivić v svoji prvi študiji upotrebljal skoro izključno le gradivo, nabrano po raznih dunajskih arhivih, je za svoje najnovejše delo izrabil predvsem material ljubljanskega deželnega arhiva. Pisec govori na podlagi priobčenih virov obširno o prvi uskoški naselitvi na zemljiščih žumberškega gospostva, o sporih in prepirih s staronaseljenim prebivalstvom ter o razmerju do civilnih in vojaških oblasti. Res, da je masa ljudstva uskočila jeseni l. 1530., toda prvi uskoki to niso bili, ker je Iv. Kobašić že par let poprej na svojem žumberškem posestvu naselil nekaj uskoških družin, kar se v poznejših privilegijih izrecno poudarja (cf. »Dom in svet«, a. c.). Glede istovetenja teh uskokov s Srbi menim, da gre pisatelj nekoliko predaleč. Gotovo, da so se tudi Srbi hoteli s preselitvijo otresti turškega gospostva, vendar je polje obdelujoči raso čisti Srb bil toli navezan na rodno grudo, da je v slučaju prevelike turške sile rajši potegnil v gore med hajduke, nego da bi zapustil zemljo svojih očetov. Med uskoke

so šli najrajši posrbljeni pastirski, napol nomadski Vlahi, ki jih zgodovinski viri večinoma tudi s tem imenom nazivajo. Citat »Valachi, quos vulgo zrbschy vocant« (ki ga navaja pisec v Vjesniku zem. ark. 1918, str. 248, ter v svoji Ceoba Cpba, str. 11) pa je zmoten, ker se mora, kakor sem se sam na originalu prepričal, mesto zrbschy pravilno čitati Zytschy = Čiči (prim. tudi Laszowski, Mon. habsb. II, 405, 410, 411). »Opat od Frauenbruna« je kostanjeviški opat: ondotni samostan se v srednjeveških in poznejših listinah namreč dosledno zove Maria- odnosno Frauenbrunn. Z veseljem sprejemamo obet izredno marljivega in arhivalno naobraženega raziskovalca naše prošlosti, da bo v prihodnjih zvezkih Vjesnika nadaljeval začeto študijo in jo izpopolnil z doslej še neznanim gradivom iz naslednjih dveh stoletij, ker bo to obenem tudi silno važen donesek k socialni in kulturni zgodovini nas Slovencev samih.

J. Mal.

Josip Stritar: *Sódnikovi*. V Ljubljani, 1921. Izdala Zveza kulturnih društev. Založila Tiskovna zadruga. (Prosveti in zabavi 4. zv.) Pripovedniku v Stritarju je prisoditi dandanes pač samo še sloves historične vrednosti. Časovno je v letu 1878. njegova kmetiško-socialna povest »Sódnikovi« pa pomenila vzorno sestavljeno in v lepi slovenščini pisano ljudsko povest. Ob močni in domače pristni Jurčičevi epiki je seveda Stritarjeva motivna iznajdljivost, katero drapira z lepobesedno zgovornostjo svoje moralne refleksivnosti, pravo beraško-skromno paberkovanje. Človek se čudi, kako je mogel biti slovstveni mentor svoje dobe v praksi tako silno »slovenski«, da ni prav nič videl okoli sebe, kjer so v Francozih in Rusih baš tedaj zoreli največji pripovedniki velikega sveta. Če drugi ne, Stritar, če bi bila le senca »stvaritelja« in umetnika v njem, bi bil to mogel videti, vedeti in razodeti.

Dr. I. P.

Sl. 43. John Evereth Millais: Povelje za oprostitev. (London, Nat. Gall. of Brit. Art.)

PREJELI SMO V OCENO.

- Kaj si je izmislil doktor Oks: Jules Verne. 15 zborovih pesmi. Glasbena matica v Trstu. Barčica: Marij Kogoj (samospjev).
- Preporod u Italiji (Renaissance): Gobi-neau. Narodna knjižnica. Zagreb, 1922.
- Vedre i tamne noći (srbohrvaško): V. Mas-suka.
- Hudi časi: Dr. Fr. Detela.
- Magyar Kiralyi — Honvéd novela: Miro-slav Krleža. Jugoslavenska literatura, zvezek 6. Zagreb, 1921.
- Von Belgrad bis Buccari: Hermann Wendel. Frankfurt am Main, 1922.
- Rabin Dranał Tagore — Vrtnar: Alojz Gradnik (poslovenil). Založila Zvezna tiskarna v Ljubljani, 1922.
- Prilozi za književnost, jezik, istoriju i fol-klor (v cirilici), I. i II. knjiga. Beograd, 1921.
- Srpski književni glasnik: Svetislav Pe-trović i Miodrag Ibrovac, 1922 (cirilica).
- Julij Cezar — William Shakespeare (žalo-igra v petih dejanjih): Oton Župan-čič (poslovenil). Založila Narodna za-ložba v Ljubljani, 1922.
- Kralj Henrik IV. — William Shakespeare: Milan Šenoa (preveo). Zagreb, 1922.
- Romantične duše — Dramatična slika v treh dejanjih: Ivan Cankar. Založil L. Schwentner v Ljubljani, 1922.
- Vzgoja in zaščita obrtnega in industrij-skega naraščaja: Inž. M. A. Štebi.
- Jutri — Andrej Strug (v poljščini): Vilko Mazi (prevell). Založila Tiskovna zadruga v Ljubljani, 1922.
- Frederik i Bernereta (roman) — Alfred de Mise: Čedomir in Marinković (pre-vela v cirilici). Beograd, 1922.